

*Мы бідны, уж з діда, прадіда,
То духом хоц будме богаты!
І чести не дайме здоптати,
А віры не зломит нам біда!
(Русенко)*

ISSN 1508-5104

DWUMIESIĘCZNIK

СТОВАРИШЫНЯ
ЛЕМКІВ

STOWARZYSZENIE
LEMKÓW

LEMKO
ASSOCIATION

Бесіда

ДВОМІСЯЧНИК * РІК XV, Нр 1 (70) СІЧЕН - ЛЮТИЙ 2003 * КРЕНИЦЯ ЛІГНИЦЯ

Бесіда

Часопис Головного Заряду
Стоваришчыня Лемків

выходит од 1989 рока

посвячэны збережыню
історыі, культуры
і азыка Лемків

інфармууючы о жытцю
нашой і братніх нам
суспільнасьці

пласкаючы вірні
надзі праддів і вітніў

В Бесіді почуеш смак
ріднаго слова, такога,
як перадаці го треба
Твоім дзітям і внукам

Буд сплучастніком
і спіатворцьом Бесіды,
бесідуй з Бесідам

Бесідуй, рад, гвар, повідай!
Товды ЛЕМ будеш собом
і шанувати тя будут Люде

Чытай Бесіду
Внуку і Діду!

Зо взгляду на велику силу та вытрималіст мулы рахувано ціннійшыма од люды. Коли майнер окалічыла мула, дайме на то вдаряючы до него вагоніком, был він аўтоматычні вышмарэны з работы. (...) Чловек не мал товды великаго значыня, бо дэсятъох інчых ждало на Ельліс Айленд взяти його работу.

Сусин Міхалацкі, *Русиньскы емігранты помогли будувати Америку*, стор. 6-9

(...) Бесідували сме о тым, што мож зробити для молодых і з молодыма в тых, пробігаючых скоро, як вода в нашых гірскых потічках, часах. Як дотерти до тых молодых, котры уж не знають, а може не хочут знати кым сут? Як ім помочы в іх вшыткых проблемах, не забываючы о тым, кым ся ест?

Демко Трохановскій, *Я (молодий) Русин был, есм і буду!* – стор. 10-12.

(...) Гожівяне знають: зберігати, а тымбільше промувати власну культуру треба при полній саля. А полна годна она быти лем товды, коли каждый найде в ній дашто для себе, хто – пошум знад Магуры, Яворины, хто – шелест перекотиполя степом, хто – аж і подув знад Німану. ...Бо Гожів, бо Крайна, Поморя такы сут, преславянщэны (дакто рече – одславянщэны) вшеляякым людом.

Петро Трохановскій, *X Стрїча з Лемківском Культуром. Гожів 2002*, стор. 14-16

(...) Пришли на стрїчу члены кружків (...) як тіж люде нестоваришэны, котры маюць закоренену в своїх сумніях і душах любов до того вшыткого, што ся своїм зове і што ся шырым серцьом прымат. Мам на мысли свое рідне слово, пісню, поезію і, мало знану векшости нашых Лемків, не все прїступні в чужых выданнях записану, але ту – на стрїчах – цікаві прэзентувану прелегентами давну і днешню історію нас, Лемків, нашой Лемковины.

Лука Сук, *Третья дискусійна стрїча в Літницькым Кружку СЛ*, стор. 16-17

Шыфа дос гарда ся ім графіла. Велика. Міцна. Спокойно и достойно колысала ся зо своїма столпами, маштами и якисыма дротама. Ся ім виділа як гора в ріднім селі, коли ей уж з сіна остригла и самій собі лишыла. Зо смутныма остырвама лем и отавом з вітром – то в єдну, то в другу страну ся кладучом.

Павел Ксеніг, *Курїня шкодит*, стор. 22-23

На передній стороні окладинки – ...А за вікном – зима,
фото: Петро Трохановскій

На задній стороні окладинки – Церков Св. Параскевы в Поточках к/Свидника, фото: Діонісій Дугас

Новини – не новини не лем з Лемковини

◆ 7 листопада Русинська Оброда і Здружіння Інтелекції Русинів Словації організували в Пряшіві семінар на тему *Языковы і культурны традиції Русинів*. Помімо виключного госла „традиції”, на семінарі домінувала проблематика сучасності (барз молодой традиції).

◆ 8-10 листопада в Будапешті одбыла ся друга стріча лідерів Сьвітового Форум Русиньской Молодежы. Лемківску Молодїжну Організацію „ЯР” репрезентували Д. Трохановскій – Ведучий і О. Дуць – З-к Ведучого. Запросили они молодых Русинів на третю стрічу – до Кракова.

◆ 11 листопада стараньом Кружка СА в Аігніци одбыла ся наступна (3) дискусійна стріча на выбрану тему з історії Лемків. Стрічы товаришыл выступ молодїжного ансамблю „Ластівочки” з Пшемкова (шырше на ст. 16-17).

Пшемківскы „Ластівочки” з своїм Паньом Учительком М. Гербут.

◆ 16 листопада в Бельску-Бялій Стоваришнїя „Ольшувка” організувало конференцію *Карпаты велиох культуры*. Лемківскы акценти проявили ся через реферат Олены Дуць-Файфер *Лемкы і їх література*, фільм *Ідеме, ідеме, дражкы не знаеме...* та выставки і продаж книжок.

◆ 17 листопада в Гожові Вєкл. місцевий Кружок Стоваришнїя Лемків організувал ювлейну – X Стрічу з Лемківском Культуром. Выступили ансамблі з Польщы і Словації. (Шырше чытай на сторони 14-16).

◆ 20-23 листопада в Баршаві проходил традиційний Перегляд Артистичного Дорібку Народных і Етнічных Меншын. З лемківской страны выступили ансамбль „Веретено”, ведений через о. П. Павли-

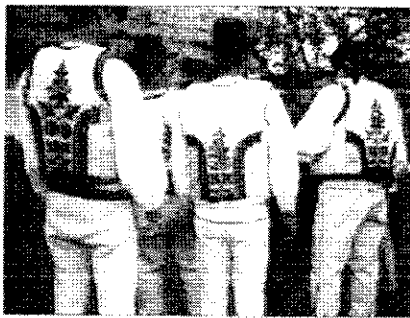
це і Юлію Дошну. Свої фотографії запрезентуваа Семан Барна.

◆ 21 листопада (Св. Архангела Михаіла) торжественний кермеш справляно в Рєгєтьові. Богослужыню проводил Владыка Адам. В народній часті выступили ансамблі з Польщы і Словації, а тіж – в словно-музычным програмі – ученикы лемківского языка з школы в Гладьшові.

◆ 24 листопада в Піттсбургу одбыло ся річне зобрания Карпато-Русиньской Суспільности США. Зобрания зачытла своїм приявнїстю Александер Зозуляк – Ведучий Сьвітовой Рады Русинів; братня організація Русинів США має уж 1500 членів, а їх число побільшат ся з каждым дньом.

◆ 29 листопада в Рускым Домі в Пряшіві Русиньска Оброда провела третю едичню гумористичного фестивалю *На Фиглярску Ноту*. Выдано касету з двох попередніх річників.

◆ 29 листопада Окружний Музей в Новым Санчы організувал в Галерії Давна Синагога выставу лемківского одягу п.н. *До церкви, до міста, на танці*. Експонаты зобрано з кількох реномуваных музеїв і прыватных колекцій (чытай тіж на стор. 13).

Сьвінскій одяг (знімка з фальдеру).

◆ 30 листопада в Горлицях одбыло ся зобрания представників організації заінтересуваных дольом Руской Бурсы: газдів – Стоваришнїя „Руска Бурса” в Горлицях, Ансамблю „Лемковина”, Громадянського Кругу Лемків „Господар”, Стоваришнїя Лемків та Лемківской Молодїжной Організації „ЯР” – з одной страны і Об'єднана Лемків – з другой страны.

◆ 4-7 грудня Ансамбль „Лемковина”, wraz з кількома польськыма

ансамблями, перебувал з выступами в Німеччыні (Дісєльдорфі і Обєргаузен – см. знімка долов). Был то передріздвяний цикль т.зв. партнерских стріч.

„Лемковина” сьпіват в Обєргаузен.

◆ 6-8 грудня Лемківскій Ансамбль Пісні і Танця „Кычєра” та Державна Выжша Професійна Школа в Аігніци організували медженародну конференцію п.н. *Лемкы на порозі ХХІ столітя*. Рефераты выголосили прелєгенты з Польщы і Україны (шырше чытай в вытинках з прєсы).

◆ 12 грудня в Валенції в Іспанії отворено выставу 45 лемківскых (в більшості) ікон і 20 образів Юрія Новосільского, котру пізнійше експонувано в Сантіаго де Компостєла, Барцєльоні і Сарагоссі. Організатором выставы был Окружний Музей в Новым Санчы.

◆ 13 грудня велика, 25-члєнна делегация Спільнї Русиньской Молодежы на чєлі з Марком Гайом одвіділа словацкій Парламент в Братиславі. Ведєне розмовы не лем о проблемах молодежи, а і – м.ін. о контроверсійній пропозиції поставлєнія на прїшійского грекокатолицкого єпископа Словака по национальности (о чым – в наступній „Бєсіді”).

◆ 21 грудня ОТV Białystok награвал в крєніщкій православної церкви і пєбанії рїздвянїй програм. Выемітувано го на загальнопольскым 2 Програмі на першій ден нашых Рїздвяных Свят. 7 сїчня 2003 р.

◆ 22 грудня члєны Лемківской Молодїжной Організації „ЯР” wraz з господарями Руской Бурсы в Горлицях та сымпатыками лемківской культуры і традиції стрітали ся на організуваній другій раз „Бурсацкій Вєлі”.

Ach te Słowianki

Pełni wrażeń po miesięcznym pobycie w Meksyku są członkowie Lemkowskiego Zespołu Pieśni i Tańca Kyczera. Byli na dwóch prestiżowych festiwalach folkloru i sztuki, gdzie podejmowano ich w pięciogwiazdkowych hotelach.

Jerzy Starzyński, szef zespołu Kyczera wyciąga meksykańskie dzienniki. Lemkowskie stroje, jako jedyne znajome, od razu rzucają się w oczy. (...)

- Tym razem, to nasz zespół był egzotyczny, szczególnie nasze dziewczęta słowiańskiej urody - mówi Jerzy Starzyński.

Pierwszy był festiwal w Santa Lucia w Monterey, na który zjechało 30 zespołów z całego świata.

- Korowód ciągnął się chyba z pięć kilometrów. Kibicowały nam tysiące ludzi. Publiczność zachowywała się jak koncercie rockowym. Jeden pisk, wrzask, później zbieranie autografów, a nawet prośby o buziaki - opowiada z entuzjazmem Jerzy Starzyński.

W październiku Meksyk świętuje rocznicę swojej rewolucji. Ulice błyskają tysiącem świateł, wszędzie powiewają narodowe flagi. Na zabawę władza nie szczeni grosza, a jedną z większych atrakcji jest festiwal folkloru.

- Byliśmy przyjmowani przez gubernatora i prezydenta Monterey. No, rodzajów teguli było do wyboru, do koloru - mówi Starzyński. (...) (Marlena Mokrzanowska. *Gazeta Wrocławska*, 15.11.2002)

Spojrzenie na Karpaty

W dawnej Synagodze w Nowym Sączu otwarto wystawę pt. Do cerkwi, do miasta, na tańce. Tradycyjny strój Lemków - rusińskich górali karpaccich.

(...) W muzeum pokazano 160 eksponatów, prezentujących ludowy strój, reprezentujący ludzi w szczególnych okolicznościach życiowych. Po raz pierwszy wystawiono odświętną odzież Rusinów ze Słowacji. Tylko tam Rusini chodzą w nim z okazji różnych uroczystości, gdyż tej mniejszości nie dotknęła tragedia przesiedlenia tak, jak Lemków zamieszkałych w Polsce i nie została przerwana ich ciągłość kulturowa.

W imieniu licznie przybyłych Lemków za zorganizowanie wystawy podziękował Paweł Stefanowski, poeta i etnograf, który powiedział, że jest zaskoczony taką ilością strojów. (...) Do słów podziękowania dołączyła się dr Helena Duc-Fajfer z Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

Wystawa ze zbiorów Słowackiego Muzeum Narodowego, Muzeum Ukraińsko-Rusińskiej Kultury w Svidniku, Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu, Muzeum Lemkowskiego Pawła Stefanowskiego w Bielanca, Muzeum-Skansenu Kultury Lemkowskiej w Zydranowej Teodora Goza i muzeów w Warszawie, Krakowie, Sanoku i Jasle. (Robert Drobysz, *Gazeta Krakowska/Nowosądecka*, 3.12.2002)

Lemkowskie gadanie

Lemkowie u progu XXI wieku. Odrodzenie czy asymilacja - to tytuł konferencji naukowej, która odbyła się w miniony weekend w Legnicy. Trzydniowa konferencja zorganizowana wspólnie Lemkowski Zespół Pieśni „Kyczera” i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Legnicy. (...)

(...) Lemkowie trafili na Dolny Śląsk w 1947 roku, w ramach akcji „Wisła”. Przymusowe przesiedlenia i krzywdy, jakie w tym czasie wyrządzono tej mniejszości, spowodowały, że Lemkowie przez wiele lat żyli w cieniu. (...) Dopiero lata dziewięćdziesiąte, w okresie kiedy w Polsce zaczęto głośno mówić o problemach różnych mniejszości, Lemkowie powołali do życia swoje organizacje społeczne i kulturalne. Dopiero wtedy zaczęto głośno mówić o tej społeczności. Jej problemy i historia trafiły do mediów. Lemkowie na nowo zaczęli budować obraz swojej tożsamości.

Jedną z form jest działający w Legnicy Lemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczera”, którego zasługi w popularyzowaniu kultury lemkowej trudno przecenić. (...)

Przygotowana w Legnicy konferencja jest jednym z tych działań, które ukazują konieczność natychmiastowego działania zmierzającego do opracowania materiałów dotyczących tej mniejszości. Właśnie na naszych oczach odchodzi pokolenie Lemków, którzy pamiętają jeszcze czasy, w których żyli w swo-

jej „małej lemkowej ojczyźnie”. Ich wspomnienia, dokumenty archiwalne i pamięci odejda wraz z nimi.

— Jeżeli teraz nikt nie pomyśli o systemowym gromadzeniu i opracowaniu tych materiałów, to stracimy bezpowrotnie fragment naszego wspólnego dziedzictwa — powiedział Jerzy Starzyński, organizator konferencji. (Artur Guziński, *Konkrety*, 12.12.2002)

No, tekst w porządku, ale jak Was, Panie Guziński, lubie, tak głupszego tytułu wymyślić nie byliście w stanie.

Wystawa ikon

W czterech miastach Hiszpanii prezentowana będzie wystawa polskich ikon. Organizatorem ekspozycji jest Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu.

12 grudnia w Walencji w Hiszpanii została otwarta wystawa ikon, która następnie zostanie kolejno wyeksponowana w Santiago de Compostella, Barcelonie i Saragossie. Jak informuje Wacław Kawiorski, dyrektor Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu na wystawie zostanie pokazanych 45 ikon i 20 obrazów Jerzego Nowosielskiego, wybranych i przygotowanych przez Galerię Słowiańską w Krakowie. Ikony pochodzą ze zbiorów muzeów w Krakowie, Nowym Sączu, Sanoku i Lancucie. (rob. *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 14-15 grudnia 2002)

Choć umieściłem tą wiadomość po lemku w „Nowinach”, umieszczam ją (w całości) i tu, żeby powiedzieć iż warto chyba było nadmienić o lemku - przede wszystkim - rodowodzie ikon. Chciałoby i dla Autora notatki być to oczywiste.

W dawnym ośrodku kamieniarstwa

Dopiero w ostatnich latach Bodaki zaczęły wyróżniać się w rejonie między Magurami Małastowska a Watkowska. To o Bartnem mówiło się, że jest nieoficjalna stolica Lemków. O palme pierwszeństwa konkurowała z nim sąsiadująca Przegonina (em. Prehonynaj), a Bodaki były przysiółkiem tej ostatniej miejscowości.

Niemalże całkowite wysiedlenie Lemków z tych miejscowości, naj-

pierw, niby dobrowolnie, na Ukrainę, a później w ramach akcji Wisła na ziemię zachodnie Polski, spowodowały zniesienie Przegoniny.

(...) Przegonina, Bartne, Bodaki stanowiły lemkowski zagłębie kamieniarskie. (...) Dzieła Wasyła Graconia, Mateja Cyrkota, Iwana Dutkanyca, a później Iwana Szatyńskiego z Nieznajowej, były znane w całej Lemkowszczyźnie od Krynicy po Bieszczady. (...)

Ta kraina była ziemią świętych ludzi. Tu w XIX w. proboszczem (parochem) był Wołodymyr Chylak, znany pod pseudonimem Jeronim Anonim, pisarz lemkowski, autor ok. 50 powieści i nowel z życia Lemków, zwany polskim Kraszewskim.

Z Bartnego pochodził grecko-katolicki biskup przemyski Foma Polański, ur. W 1796 r. i Julian Pelesz, ur. W 1843 r., zastępca przeora klasztoru św. Barbary w Wiedniu i korepetytor austriackiego następcy tronu arcyksięcia Rudolfa. W 1885 r. został biskupem diecezji greckokatolickiej w Stanisławowie. (...)

Trąbią wszyscy o Unii, Europie bez granic, pełnej tolerancji wyznaniowej i narodowościowej. W Bodakach, Bartnem, w małych wioskach w gorlickich górach Europa jest już od dawna. Ci co tu mieszkają, wyprzedzają parafowanie unijnych porozumień, żyją w przyjaźni, w poszanowaniu własnej godności i zwyczajów. (e. *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 16 grudnia 2002)

Autora podpisującego się (e) miałem w poszanowaniu od dawna, co zdążyłem podkreślić w poprzednich numerach *Besidy*. To dobry zwyczaj widzieć wśród Lemków zdolnych i świętych ludzi, widzieć nie tylko przez wzgląd na bolesną a nieodległą historię. I chociaż zniszczone dobro (nie zło) bardziej i ciągle boli – raz jeszcze dziękujemy.

Na marginesie zaś, gwoli ścisłości – owa stolica odnieść należy (nie uchylając Przegoninie) do kamieniarswa. Bo (tak w ogóle) za stolice uważany był Sanok, a gdy ten podupadł, żywe było przekonanie, że *Krynica to Lemkię stolica*... No, a... Kraszewski jest niezaprzeczalnie polski.

Wiadomości z uzdrowiska

Na krynickim rynku prasowym ukazał się nowy biuletyn – „Wiadomości uzdrowiskowe”, wydawany przez Zarząd Uzdrowiska Krynica – Zęgiestów S.A.

Redaguje go Władysław Graban. Po raz pierwszy 461 pracowników uzdrowiska otrzymało do ręki pełny zestaw informacji o swoim zakładzie pracy. (...)

W profesjonalnie redagowanym biuletynie można zapoznać się z wiadomościami z działów kadrowych, wydarzeniami okolicznościowymi. (...) (rob. *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 18 grudnia 2002)

Witany po lemkowski

22 grudnia to początek zimy. W Zdyni, Gładyszowie, Koniecznej już niemal prawdziwa zima, wszystko pokryło się warstwą białego puchu, z nieba spadają wielkie płaty, jest lekki mróz. W zdynskiej cerkwi tłoczno – przyszło dużo dzieci.

Po mszy w obrządku prawosławnym, odprawionej przez ks. Arkadiusza Barańczuka przybył ważny gość – Święty Mikołaj. Uczniowie z klas od 0 do VI zaprezentowali program przygotowany na lekcjach języka lemковского pod kierunkiem Danuty Dziubyny. Dzieci pochodzą z Regietowa, Smerekowca, Gładyszowa, Zdyni i Koniecznej, są uczniami Szkoły Podstawowej w Gładyszowie.

Wiedza z lekcji lemковского i religii, że Święty Mikołaj to niegdyś postać rzeczywista. (...)

Mikołaj przyniósł z sobą duże worki pełne prezentów, ale najpierw wysłuchał dalszej części programu, w którym dzieci skierowały swoje prośby wprost do niego. Płynęły słowa wypowiedziane bardzo czystym językiem lemковским, takim jakim dzieci mówią w domach, jakimi jest im bardzo bliski. Wydawało się, że Święty Mikołaj spoglądający z ikony lekko uśmiechnął się do małych aktorów. W końcu przyszedł czas na prezenty. Rozdawanie trwało długo, bo dzieci było około 70. (Ewa Bugno, *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 27 grudnia 2002 r.)

Nawet najlepszym ciężko

Blisko 40 zawodników i zawodniczek z 8 klubów wzięło udział w MP w saneczkarstwie seniorów. Największą niespodzianką jest srebrny medal Wacława Łatki z Krynicy indywidualnie i w dwójkach. Srebrny medal wywalczyła

też Agnieszka Pawliszak z Krynicy. (...) (JEC, *Dziennik Polski*, 31 grudnia 2002)

Kibicuje Agnieszce. Nie dlatego, że jej tato jest Czytelnikiem *Besidy*, a dlatego – że ona sama jest wsparciałą sportsmenka, bardzo wszechstronna. Srebrny medal MP Agnieszki Pawliszak w saneczkarstwie zaskakuje biorąc pod uwagę fakt, że dziedziną sportu Nr 1 jest dla niej... kolarstwo górskie.

Доки ж любов до Срібної Русі буде терпкою й бентежною?

Неповторний за красою Карпатський край. Адже гірські красовиди – це захоплююча поезія, справді “застигла музика”, невтомима радість очей... Невипадково тут працювало стільки художників, які завойовували визнання саме любов’ю до яскравих фарб – Йосип Бокшай, Андрій Коцка, Федір Манайло, Адальберт Ерделі, Антон Кашшай, Дивлячись на їхні картини, важко стримати емоції. (...)

Виявляється, назва “Карпати” вперше зустрічається у давньогрецького вченого II століття н.е. Клавдія Птолемея і означає “скелясті”.

Багато легенд і правдивих історій можна почути про Закарпатський край та його людей. Так, тут народився, як вважали в тридцяти роки американці, найсильніший богатир XX століття – Іван Фірнак. Йому аплодували в 64-х країнах світу. В Іспанії на кориді силач голими руками здолав лютого бика. На прохання королеви Великобританії він зустрівся на рингу з чемпіоном світу з боксу суперваговиком Джоном Джексоном і ударом руки проломив йому груди. (Віталій Абліцов, *Український Форум*, 30.09.2002)

Одини того тексту, вступу до обширного допису, надглярку малу увагу што до Закарпаття – як Німону, ци Атен. Для польських творців таким символом было Закопане з Татрами. І в тым дописі Автор вміло під такий погляд новітн думання незаангажованих. Тымчасом – зшыткы перечислены, в шырокомь сыніті знаны маляре были місцевого кованя. Родом, і до смерти замобланы в Підкарпатску – Срібну Русь.

СУСИН
МИХАЛЯЦКІ

пише
з Америки

В вересні 2002 рока члени Нью Джерско-Нью Йоркского Одділу Карпато-Русиньского Общества – діти, внуки і правнуки русиньских емігрантів – прибыли до твердоугольного (anthracite) регіону Пенсильванії, штобы видіти на власны очы зимны, темны, вільгітны майны, де їх предкы тяжко працювали на хліб насущный.

Русиньскы емігранты помогли будувати Америку

– Мій нацьо гмер в маїні 1924 рока, коли я мал сцен рік – повідає Алекс Макета – Руснак, котрий, здає ся же зо зрозумілых причин, не пішо за вітцём робити в майнах. Наншо собі занятя в автомобільній індустрії.

На пенсії од двадцятьох років 79-літній Макета, провадит звиджуваня майны номер 9, положеної в околиці Пантер Крік Вали (Panther Creek Valley) во східній Пенсильванії, в місті Панфорді. Майна номер 9 то єдина зо штырнацятьох запертых майн, колиси власнієт Угльовой Компанії Лігаї (Lehigh Navigation Coal Company).

При влоді до глибокой на 900 стоп майны номер 9 находит ся музей, котрого просторы давнійше служили як сортаційне помішяня (break house). В тым місци – а был то величезний будинок, поставлений над вьлетом шыбу – угель мьто і чыще но перед транспортом до пролажы. Хлопці, декотры маючы лем сім років, были наниманы до выбераня дупковой скалы што не надавала ся до пролажы.

Гнезка тот „сортаційний дім“ дає приміцьня ріжноракым памяткам. Наведит ся там одіня майнерів, їх боканця, шапкы, нарядя, історичны фотографії, вытшкы з газет і барз дуже інчых річи, котры сами майнеры або їх родины дарували до музею.

Майна номер 9 є найстаршом на світі безперервній отвореном майном угля. Была она отворена од 1855 до 1972 рока.

Колы выштыкы штырнацет майн были отворены, мож было іти корытагями під земльом десят миль. Найглубша майна Угльовой Компанії Лігаї сходила 1600 стоп вглуб землі. Гнезка нижшы часты, тепер уж запертых майн, сут заняны водою.

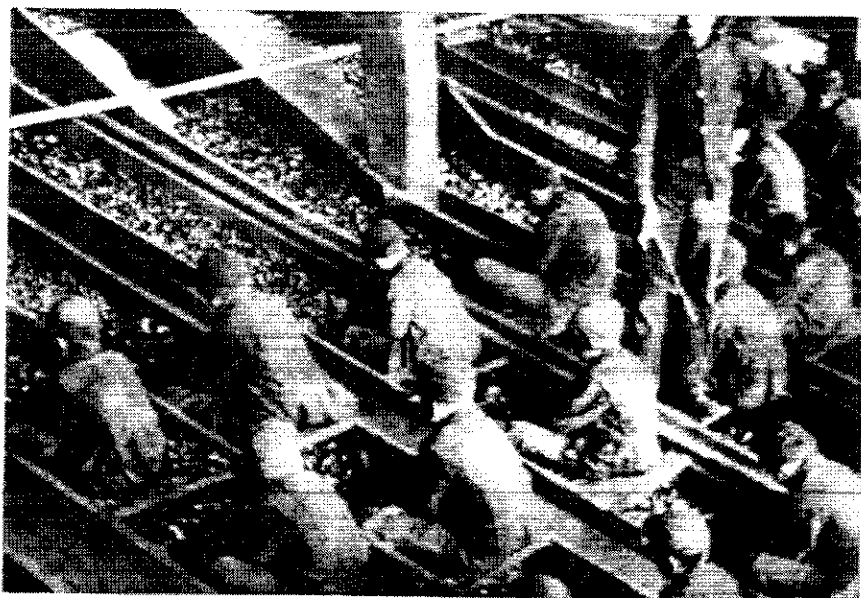
В музею

Серед численных fascinoючых предметів зобранных в музею є *Памяткови Книжка*, в котрій находят ся імена, назвиска і національнієт выштыкых майнерів, котры згынули в роботі. Подано там рік выпадку і як до нього дішло. Смерт досігала працюючых в небезічных обставинах майнерів ріжнума способами: выбухы газу, задушыня, завалючы ся корытарі, перевертаючы ся тяжка машынерія.

Серед національності погыбшых майнерів находиме словацку, польску, італіяньску, ірляндску, валійску і велике число „Австріяків“ зо славянськима іменами. Памятаючы што дуже Русинів, котры приїкали до Америки на переломі XIX і XX столітя, записувано ся зо „Австріяків“ – мож сьміло повісти што дост дуже тых „Австріяків“ то нашы люде.

– Не забудте посмотрити до *Памяткови Книжы* – гварит Макета, котрий за барз важке має штобы одлати чест тяжко працюючым людям, котры гмерли в майнах, зарабляючы на прожытя свос і своєюй родины.

Од 1870 рока, коли американьска влада перній раз спорядила статистыкы до 1949 рока 30904 робітників згынуло в майнах твердого угля. Дає то то 375

Хлопці, декотры маючы лем сім років, працювали при сортуваню.

— Спомяніть тых, котры оддали жыццё, жебы нам в Амерыці было добрі — здає ся гварыти Алекс Макета.

смертельных выпадків на одну квадратову милю — з 450 квадратовых миль занимаемых через майны.

В *Памятковій Книзі*, посеред тысячі імен, находиме такы, як Симон Финалоскі (45 р.), „Австрияк“, котрый в 1911 році был смертельно пригнетений через безконтрольно ідучий вагоник з угльом; Джон Барва (39), котрого засыпало угльом в часі заваління ся стіны в 1911 р.; Майк Чопко (33), привалений стропом в 1910 році. Список імен продолжат ся на численных сторонах, де ірландскы, валійскы, італіяньскы, німецкы імена переплетены сут славянськыма, такыма як Галушко, Гірка, Ленко...

Так, як дуже з другої і третьої генерації Руснаків, Макета ма лем елементарне знаня своїх европејских корени.

— Я Руснак — повідат. — Мої люде походять з північно-східной Словачії, степній Земліни, але не знам з котрого докладні міся.

Мама Макеты, котра звала ся Гринда, приїшла до Злученых Держав Амерыки в 1914 році.

— Николи ем не был в Европі — повідат, додаючи, же не барз ся му там сыйшылт. — Вышытко, што знам то лем того, же моя мама писала домів дуже листів і посылала грошы коли лем могла.

Макета розуміє дакве по русинськы, але тяжко му бесідувати. Підкреслят, же дост байка собі радит зо славянськыма языками, але польскій найвше му дає страшіня. — Декотры з тых польскых імен сут не до вышывіджыня — жартує.

В майні номер 9

Переходячы з ясного, теплого вересньового дня до зимной, смутной, темной майны односит ся неприемне вражыня. Попри нас видно як дыхаме і тепер розуміме чом казано нам вдіти загорты і светры, хоц на дворі 90 крісок (32 Цельсія). В майні утримус ся стала температура 50° Фар., але здає ся што с там холоднійше. Годину пізнійше, коли кінчыме обзераня майны, нашы носы сут як помпці леду і барз нам ся хоче до теплого.

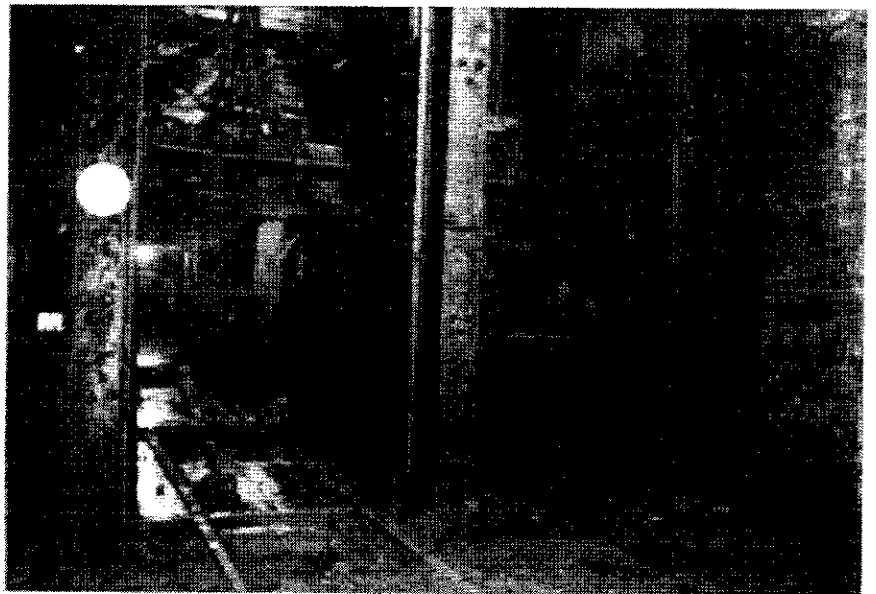
— Зимовом пором майнеры входили до майны о шестій раню, коли было іщы темно і вы-

Провідники Джек Джульо (з лівої) і Давид Кухта, котрий є президентом Фундації Пантер Крік Валли.

хоцыви вечером, коли сонце уж зашло — повідат еден з наших провідників, Давид Кухта. — Майнеры не виділи сонця через пару місяци.

Кухта і його співпрацівник Джек Джульо, оба „прикрашени“ майнерськыма „твердыма шапкама“, керують мініатуровым потягом з лавками, пханым через галасивий паровіз, котрым выїжджаме до майны тунельом

Оба тоты лифты з 1910 рока звозили під землю по осмох майнерів.

широким на 22-27 стов. Підлога тунелю є бетонна, а старі паряля, котры мияме, сут лише-ны арджіти в темній воді.

— Того майну спеціальні лише-но так, як она виглядала, коли добывано там угель — повідат Кухта. — Інші майни випрятано і зроблено на крас-пре-крас для туристів, але того лише-но так як была. Жебы сте могли ліше зрозуміти як то было робити під земльом. Тепер сами видите, што гев є зумно, знизко, гемно і смутно.

Ішы пару років тому майна не мала електричного освітліня, туристи мусіли носити „тверды шапкы“ з ліхтариками — так як робили то сами майнеры.

По переїханю части дороги мініатуровым потягом, дале ведут нас по долгых, узких корытарях. Перешли сме так парусот метрів. По дорозі остерігано нас не дїхати мокрых стін, котры подекади были помаранчовы он вымываной руды желіза.

— Як ся того дїхнете одіньом, уж ніколи того не выперете — остерігал нас Кухта.

По дорозі пару раз затримували сме ся штобы обзірити узкы шпыты, ліфты і підземній шпыталь выкутий в скалі.

— О майні мож думати як о підземній фабрыці — глумачыл Джульо зобраным, коли стали сме попри ним в темряві. — Вытваряме продукт і доставляме го на рынок.

Кони си корыстаню з динаміту штобы розорвати скалу, а мулы переносили угель до чекаючых вагоників. Хоц гнеска дале корыстат ся з динаміту, в майнах очевидні нес низких звірят. Майнуваня шпытко ешо дале є в векшости праном рук, бо машыны звычайні не містят ся в узких корытарях.

Єдного мула гримано в майні ішы в 1970-тых роках. — Звірята тоты жыли під земльом, де мали свою стайню — продолжат

Част группы, котра брала участ в екскурсії (од лівої): Ешвард Хлпала, Джон Мигалаяскі, Джойсі Бар, Лі Греговчык, Джім Гуратяк, Дороти Кравлі, Елен Роденбауг, Майк Греговчык, Джері Чанла з дівочком.

Джульо. — Неправдом є што они піліти од невидкыня сонечного світла. Вытровоаджано іх на верх пару раз до рока, влучаючы тіж два тыжні в ліщи, коли майнеры мали ваканції. Вытровоаджано іх на верх тіж коли майнеры страйкували — в шлым угльовым районі было пару страйків каждого місяця.

Зо взгляду на велику силу та вытрималіст мулы рахувано ціннішыма од люди. Коли майнер окаличыл мула, дайме на то вдаряючы до него вагоником, был він автоматычні вышмарений з роботы. Коли майнер вдарил мула (зато, же не тяг як треба), был не лем вышмарений, але тіж втягнений до списку знуцаючых над звірятами і не міг уж достати роботы в майнах. Человек не мал товды великого значыня, бо десятиох інчых ждало на Ельіс Айленг взяти його роботу.

Шпыталь

был наступным інтересуючым місцьом, котре видіти сме під земльом. Ідею створіня шпыталя высунул в 1910 році Союз Май-

нерів (мал він товды 6 тысячи членів). Каждый майнер дарувал свій денний зарібок на того ціль.

— В 1855 році, коли майнер потерпїл в роботі, до найблизшого шпыталя было 40 миль — глумачыл Джульо. — Не было очевидні авт, а дороги были з брукового каменя або самої землі. Майнера везено мулом. Як не гмер од ран, то часто гмерал в тяжкій полорожы.

Єдиным розвязаньом был очевидні шпыталь, з лікарствами, медичнымы інструментами, аж і з помпуваным теплым повітрём (паром) для огріваня. Был там професійнік лікар годен дати першу поміч. Помагало му пару перешколеных майнерів. Недавно обновлено фронтон шпыталя, сам шпыталь буде реставруваний неодола.

— Всередіні гримано шпытко шпыталь — повідат Джульо. — Дуже майнерів, котры перед отворіньом шпыталя правдопобїні гмерли бы од ран, было гев выратуваных. Шпыталь вратуваня жытя соткам майнерів.

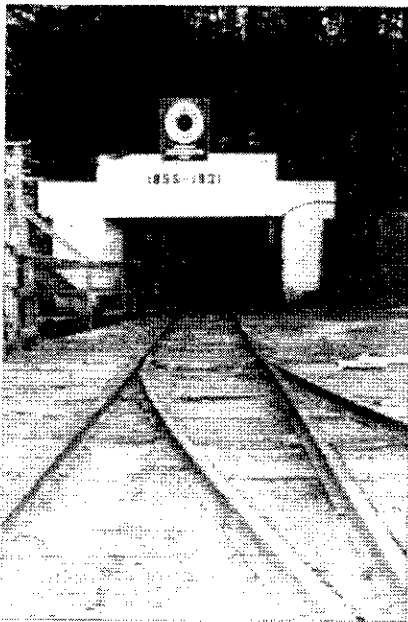
Пополудни члени Карпато-Русинського Общества обізирали другу майну і вислухали концерт майнерського хору.

Майнерська індустрія далі існує в Пенсильванії, хоч на дуже меншій скалі і в дуже безпечній формі. Смертельні випадки трапляються рідко, але майнерська робота далі є барз небезпечна. — Пред тым як забракне нам угля — забракне нам майнерів — повід на закінчяня Алекс Макета.

Была то барз повчаюча подорож в минуле, до жытя наших претків — подорож котру каждому рекомендуеме.

Были сме під великым вражыньом того — ківко Фундация Пантер Крік Вагени вложыла серця і пращы в забезпечыня майны нр 9 і збережыня ей історії. Нашы провідныкы знали барз дуже і барз інтересуючо повісти о майнерстві. Тішыме ся, же діяньом так здібных і дбаючых люди зберігат ся там і наша русиньська історія.

З англійского перевьюл Богдан Горбаль

Вхід до Майны Нр 9, найстаршой на світі безперерывно отвореной майны. Выштыкы фото Авторкы.

ПІСНІ АМЕРИЦКЫХ ЕМИГРАНТІВ * ПІСНІ АМЕРИЦКЫХ ЕМИГРАНТІВ

Ей, пуст ня, мила, пуст ня

Ей, пуст ня, ми-ла, пуст ня, ей, до той Га-ме-ри-ки.

Ей, бу-ду ти по-сы-ла-ю, ей, по два та-ля-ри-ки

Ей, пуст ня, мила, пуст ня,
Ей, до той Гамерики,
Ей, буду ти посылал,
Ей, по два талярыки.

Ей, по два талярыки,
Ей, на тьж ден десятку,
Ей, не будеш робила,
Ей, лем сідила в хладку.

Гей, чорна Америка

Серед А-ме-ри-ки корч-ма му-ру-ва-на

га, гей, пи-ют у ній хло-пці

до са-мо-го ра-на

Серед Америки
Корчма мурувана,
Гей, пиют у ній хлопці
До білого рана.

Пиют они, пиют,
Так ся потваряют,
Гей, поїме мы, хлопчыска,
До старого краю.

Во у старым краю
Так люде думают,
Гей, же по Америці
Пінязі згартают.

Не згартают они
Тяжко на них робят,
Гей, на сто десят сягы
Попід землю хонят.

Під земльом, під земльом,
Попід сивы скалы,
Гей, попід сивы скалы,
Як хробачок маїтї.

А як я не буду
Під земльом робити,
Гей, буде моя жена
І боса ходити.

За збірником: *Будь зграба земляце*, Київ „Музична Україна” 1991

ДЕМКО ПРОХАНОВСКИЙ

Я (молодий) Русин был, есмь і буду!

Подумате певно, тым нагошовком профаную нашого Будителя Духновича! Одроз одповідам: Бо так напращаду повинен звучати тот гимн (як і, тіж духновичовині «Молоды Подкарпатскы Русины оставте глубокой сон»). Зас звідате – што му до головы пришло, же такы конины плете? А я зас одшовім: был ем кінцьом серния в Комлошці, малым селечку на Мадярах, де стрітило ся вельо русиньской молодежи, жебы побесідувати над творчым ся русиньскым молодіжним рухом.

Діяло ся вшытко в днях 21-25 серпня 2002 рока, але уж перше контактувал ем ся з Марком Гайом зо Словації, котрий, як визначений Світовом Радом Русинів, был координатором I Вседержавного Літнього Табору Русиньской Молодежи в Комлошці. Од нього дознал ем ся, што вечером 21 серпня наша делегация має ся ставити на місце, а жебы ся даде не погратити, запропонувал, же стрітима ся в Прянові і потім поїхае разом з іх делегациейом, бо прещін бесідуют – разом ліпше.

Вшыткы „од нас“ вїхали ся до Крениці уж ден перед прогульком. Так і онгане, з самого ранца всіни сме в потяг і зачали подорож. Йой! Такой подорожи іщи-м не мал (а признам ся, же кус по тым світі їзду). Од першой стации на Словації іхали сме до мадярской граници 7 годин. Не было бы того так чудным, але то прещін не знам ни 200 кілометрів?! На зміну потягом, автобусом, потягом, автобусом... По кавальчыку – пару кілометрів. Штож, видно не лем польскы желізниці мают такы проблемы.

В кінци доїхали сме до Прянова, де ждали нас уж молоды Русины. І так разом доїхали сме до Словенского Нового Места. Ту зас вышло, же не долго тїныли сме ся спїльним їздом, бо словацко-мадярскій граничний перехід находит ся 100 метрів од стации, а меженародний... 4 км. Але што сме мали зробити? Повіти сме братам за хырбета, жебы нам добру вечерю прирыхтували, бо певно придеме кус пізнійше? Мы, вшыткы ружзакы, зачали сме, як бесідуют на Словації, «честувати».

Але правдиве пекло зачало ся ту – на Мадярах. Та-ж чул ем, же тяжко ся з нима добесідувати, але жебы аж так? Зпавало ся, же человек вчыт ся кус тых янків, же ся добесідует, а ту як в тій приповідці о туристі, котрий трьома языками і „шпрехал“, і „сїкал“, і „говорил“, а з бачом ся не добесідувал. Тото тым, бо доїхали сме якоси до Комлошкы цале

коло семей вечер, котра привитала нас пречудовым красвидом – горы, лісы, праві як в нас, як в Бортным, ци в Кункові. Здає ся, же в душы тых Русинів тіж дрімте того, што і в нас – Лемків. Подумайте собі о Лемковині деси на Сагарі, або Мазовину? Не застівали бы сме товды „Горы наши“ (щиро повісти, аж ем цікавий, што бы сме товды співали ☺)?

Окрем того Комлошкы привитала нас одраз чудовым концертом, котрий проходил в Русин Парку. Дошли сме там за знаками, котры повішениы сут на што другим стоні. Танцювал, грал і співал ансамбль зо Словації, а на стрічу пришло вельо люди, не лем Русинів.

І ту зас несподіванка. Вказало ся, же приїхали сме... ден за скоро. Так ем сой подумал, за яку грїхы, ци тот нефарт ся даколи скінчыт? Та скінчыл ся. І то в тій хвили як ем си так брылко думал, бо, на щестя, барз нам жычливий (його жычливіст познали сме іщи того самого вечера, як взял нас до своей пивниці-виниці) Ласло Попович – староста Комлошкы, повіл, же місця і так на нас ждуть, в скорочыню – Welcome to Komloska! Камін з серия нам вїал.

Зараз звідате де решта, як они доїхали? Тїж нас того зачудувало, же ту уж пізний вечер, а „нашых зо Словації“ іщи нес? Бїдакы, они ся іщи барже ніж мы добесідувати по мадярскы не могли. На місци ждали уж „нашы з Підкарпатя“ і так спїльні перины три делегацияі заквартилювали ся в ново-поставлений будівлі Русиньского Самоурядування в Комлошці, в котрій, по чудовій гостині, яку несподівано прирыхтували нам господарє тїзду, пізнім вечером поклали сме ся спати.

Выспати сме ся могли аж за дост, бо прещін перший пункт стрічы – приїзд членів Світовой Рады Русинів, котра в тым часі обрадувала в Булапенті, был вечером. Але хто бы там спал, як ту ся што-раз вельо люди звїзжат. Доїхали з Войводини, місцевы з Мадяр і з далекой Москвы. На жаль, рахували сме, же іщи дахто з Румунії і з Чех

приїхат, але сме ся не дождали. Може на наступний раз, на даяку наступну стрічу?

Пробачте, бо так выміням і выміням, з своїх інцы-м не мал нагоды представити. Репрезентаційом заходу были Фома Вансач і Марко Демай, а з гір – Олена Дуць, Даміан Длюбина, Андрий Трохановскій і я, автор того допису.

Не вытримаю, кед не оповім Вам о самым місци де сме жыли. На кінци села, як уж ем бесідувач, в хыжы, в котрій містит ся Русиньске Самоурядуваня, мали сме нічліг, але не о тым хочу писати. Помедже двома горами, на шырокій позвині, за потічком побудувана ест сцена. Там проходят вшыткы спомнены концерты. Недалеко од того чудового амфітеатру сут лавочки, місце на ватру. При хыжы стоїт авто, якыстий старий, радянскій інцы „газік“. Там де сме обрадували – в заданеній алытанци дем си гамак принести і прележати цілий ден, скрываючы ся пред розпаленым серпньовым сонцьом. Але-м ся розмірять. Уж ем знаю, же ту даколи верну.

Рано, по сцільным выштыпю чаркы вина, з вшыткыма учасныкыма табору, котру прыносе нам спомненый выже Ласло, каждый занял ся меньше або барже важныма річами. Так прошол ден і мало ся ту вечерови. Приїхали члены СРР і товды зачала ся велика інтеграция – молоды зо старыма, стары з молодыма, при ватрі розпаленій в Русин Парку, зараз за малым озерком, бавили сме ся і співали інцы долго!

Аж і пришоу ден історичного, першого засіданя русиньского молодіжного руху. Пятниця, 10 година. Зачали „стары“, бо хто-ж інчыі міг зачати? По короткым вступі нана Александра Зозуляка – ведучого СРР голос забрал і його заступця – пан Андрий Конча з нашого Стоваришчыня Лемків. Вшыткы члены СРР жевали нам доброго, а передовшыткым ефектывною обрадуваня. Представныкы каждой з делегаций оповіли кус о собі, кус о своїх делегациях, о ситуації в якій

...Там де сме обрадували – в заданеній алытанци дем си гамак принести і прележати цілий ден, скрываючы ся пред розпаленым серпньовым сонцьом.

находят ся молоды Русины в державі, з котроу приїхали.

Зачала ся дыскусия, котру вели Марко Гай разом з Петром Крайняком – зо „словацкой“ делегаций. Бесідували сме о тым, што мож зробити для молодых і з молодыма в тых, пробігаючых скоро, як вода в наших гірскых потічках, часах. Як дотерти до тых молодых, котры уж не знають, а може не хочут знати кым сут? Як ім помочы в їх вшыткых проблемах, не забываючы о тым, кым ся ест?

На роздумуваня над тым, мали сме цілий ден. Каждый мал задачу подумати над справами, котры сут для нього найважнійшы. Вечером зас, таздове села запросили нас на вынятковий концерт в спомненым уж Русин Парку. Были то комюшскы діти, котры спеціалньі для нас прирыхтували програм, завераючы і вершыкы і оповіданя, кус гумору і предо вшыткым спів. Мусиме знати, же на нас – жыдохых в славянських державах полонизация, словакізация, ци українізация, з раній славянского Великого Брата хон діе, то не аж так як ту мадяризация. Декотры діти не знали навет, што співають? Але чест і слава учительці за ей труд і охоту, а і дітям і їх роличам за чесний підхід і пошану до своїх корени.

І в кінци пришна субота. Найважнійшом постановом было, як думам, выбраня Організаційного Комітету до прирыхтуваня Світового Форуму Русиньской Молодежы, до котрого вошли по двое делегатів з каждой делегаций. Буде він проходит в Пряшові в червни 2003 рока рівнолетю при Світовым Конгресі Русинів. По горячий і догий дыскусії прийняли сме пару робочых рішынь, котры по короткій перерві

оформили сме в тых парох пунктах, а заверат ся в них:

1. Пропагування русиньского молодіжного руху за посередництвом медий.
2. Пропагування русиньского молодіжного руху серед самых Русинів через знання символів таких, як: фана, ерб і гимн Підкарпатських Русинів.
3. Прирыхтування брошуры інформуючої о впливу русиньского молодіжного руху і СФРМ.
4. Написання статуту – правного оформління СФРМ.
5. Установління Організаційного Комітету СФРМ з двома членами з каждой державы.
6. Потреба правного зареєстрування молодіжной русиньской організації в каждой державі.
7. Створіня центральної бібліотеки Русинів світа.
8. Поміч і присылання дописів для часопису „Русин”.
9. Створіня інтернетовой страны про русиньску молодіж світа.
10. Выдуманя офіційного ербу СФРМ.
11. Коордынатором і шефом Організаційного Комітету СФРМ остає Марко Гай.
12. 23 серпня остає проголошення як Світовий Ден Молодых Русинів, з раций першою, історичной стрічы молодых Русинів зо світа.
13. Місцьом наступной стрічы на II Вселержавній Літній Табор Русиньской Молодежи вызначат ся село Комлошка на Мацарах.

Потім обрадувал уж лем сам Організаційний Комітет, котрий по офіційным прийнятю постанов вызначыл дату наступного засідання на 8-го листопада в Будапешті, в сідибі тамтишнього Русиньского Самоурядування.

Тепер остало лем провести остатні години спільной стрічы забавом. Неоцінений Ласло Попович привіоз самограя, нангла ся і гармошка. До самого рана бавили сме ся, танцювали, співали по русиньскы, руснацкы, лемківскы, рускы. Жаль было їхати. Іхаючы назад уж ніхто з нас не думал, же так долго, же

трясе, же задок уж од сіджыня болит. Ішы до днес споминаме тот час.

Шыро дякуеме и Ласло Поповичови, пану Габорови Гаттінгерови і шыткым, котры ся причынили до організування так чудовой стрічы. Приіхаме за рік. На наступний табор.

Обішо сме!

ГАВРИЛА
ГАТТІНГЕР-КЛЕБАШКО

Комлошка

Красота крас
миллион раз
вірна дівка
Земплина
вабиш мя
і проклинаш

Кед мя звела
звізда
вылетіл ем
з гнізда
лишь ем
твої горы
днес знам
є то кривда
зрада

котра болит
як лет
без крыдла

Сельскы улочки
дітинства
уж втихли
по тых стежках
памяти
ту собі ся хиц
вертати
остати на вікы
блаженний
од красы

Вабиш мя
і проклинаш
вірна дівка
Земплина
КОМЛОШКА

Над Дранім Верхом

Над Дранім Верхом
звізда горит,
шумна, красна
ож ня палит.
Під ням бідний
Русин жыє,
котрий рано і
палінку вьпе.
Шумний валал є
Комлошка
його мамка го
ту породила
од малушка
го ховала
на доброго Русина,
не ганьбити нігда
свого прадіда.
Кед бы і чорний
зимний бечер был,
же од страху бы
нич не чул.
він ся лем молит
ту Богу Русинам
а пак даст істи
своім коровам.
Над Дранім Верхам
звізда горит
не є нікого
хто ю загасит.

Ні, нігда!

Што бым мал
робити?
Повідаш – тихо быти.
Ні!
Нігда!

Ту мам язык,
выріж го,
не знімю ани зато!
Ні!
Нігда!

Выторгнеш мі
серце,
даш го до висока?
Ани товды.
Ні!
Нігда!

ілюстр. Михал Кэбан

Од 1984 рока, од славной выставки „Лемкы” в сандецкій Галеріі „Dawna Synagoga” не было не лем в Санчы, але і в цілій Польщі выставки так богато презентуючої культуру Лемків.

До церкви, до міста, на танці – Do cerkwi, do miasta, na tańce – так ся звала, а розміщено ю в тій же Галеріі „Давна Синагога”. Запрезентувано на ній одіня з цілого лемківського етносу, по обох боках Бескіда – од Шляхтовы по Солинку, од Татар по Выгорянт. На выставу зложыли ся експонаты з надбаны: Словацкаго Народоваго Музею – Музею Українсько-Русиньской Культуры в Свиднику, Музею Народного Будівництва в Саноку, Етнографічного Музею ім. С. Удзелі в Кракові, Державного Етнографічного Музею в Варшаві, Регіонального Музею в Яслі, Лемківського Музею Павла Стефановского в Білянці, Музею – Скансену Лемківской Культуры в Зындранові, Окружного Музею в Новым Санчы – Сандецкого Етнографічного Парку, Осередка Народного Будівництва в Шымбарку і Пенінського Музею ім. Й. Шаляя в Шавниці.

Уж того перечисліня може зачудувати. Та далеко то до зачудуваня, яке мож было пережыти власныма очыма. На партері, попри стінах, а і попри посереднянних колонах множество експонатів. Вшыткы описаны – што, одкале, одколи і так дале. На цілійкій доажезній антресоли, попри трьох стінах подібні: чугы, гуні, гунькы, лайбыкы, холшні, кошелі, калапы, жерпці, кожушкы, кафтанікы, оплічата, кабаты, запаскы, плахты-рантухы; помедже нима цінны архівальны фотографіі. По лівій, пілічній страні – так як оно фактычні і є (не повім – было!) – наша Лемковина, по правій, поуадньовій – Пряшівщина. Таке миле вшытко, таке тепле... як бы лем тілко што з ближнього жывого тіла здоняте было...

Najstarszy tradycyjny strój Lemków przetrwał – niestety we fragmentach – wyłącznie w muzeach. – чытам в красні выданым фольдері. Фактычні! Же то человек годен так призабыти. – *Przez Lemkowszczyznę po północnej stronie Karpat przeszły dwie fale przymusowych akcji wysiedleńczych, które drastycznie przerwały ciągłość kulturową społeczności, od wieków zamieszkującej Beskidy.* Фактычні!..

Выділо бы ся, же ніт сенсу глядати, вчера ішы зоблеченого тепла. Та оно є. Хто-си го глядат. І находит. (Над тым ци оно автен-тычні тепле – задумувати ся буде-ме заран, бо пре-ці гослом днешнього дня – є днес! Треба жыти. Так як ся даст. Гнеска.) Аде выходит гу переду, гу несподівано густо зобраным, пан

Директор Сандецкого Музею Вацлав Кавьорскі і витат. Офіцислів – відомо, хоц рідко. Барз выдатні, поіменні – Лемків, што (на його думку?) штоси значат. Непристойні приемне то одчутя, коли самому тобі видит ся же нас нес – а інчы вшытко едно шайно видят – же мы сме, же нас, як того ряндя по стінах достере-чы – мус. Бо мы стырмієме, бо мы сме...

Красні, прекрасні, з певні-стю человека і науковця, та інтелігентного приятеля Лемків бесідує Марія Бриляк-Заслуска – комісар Выставы, справця того замішаня. Да-кус меньше впевнено, на несподівано тяжкым грунті, бесідує Анна Худікова – праців-ник (так званого, по нашому) Музею Українсько-Русиньской Культуры в Свиднику.

Красні дякує за добру роботу пан Павел Стефановскій, якоже вельмі заслужений в збережыня того, што ту видиме. Причынят ся гу нему др Олена Душь-Файтфер, вплатаючы в вінчык своей бесіды верш Івана Русенка, о тым што маме. Рівно гордо чугу, як і чыр.

Сьпіват „Маковця”, сьпіват Улька Дошна (бывають об-ставины, же мож речы дако-му і дрібно)...

А я стою і з ту-гом позерам на чугу.

так цінну, же запер-ту в шклянній скрині.

...І жаль мі. Же не годен ем ю дітхну-ти голим дітхні-ньом.

любов в барз да-лекій, як сива гмла, молодости.

Десятий раз наші Краяне, розсіяны по Любушыні і Поморю стрітили ся пізноў минутой осени на шторічній імпрэзі арганізаванай Гожівскым Кружком Стоваришыня Лемків. Десятий раз прасторна видовня Театру Юліуша Остервы вы-полнила ся по берегах. Десятий раз... А виділо бы ся, же перший раз – то лем вчера было...

Х СТРІЧА З ЛЕМКІВСКОМ КУЛЬТУРОМ

ГОЖІВ '2002

пісьме ПЕТРО ТРОХАНОВСЬКІЙ

...А зачало ся вышптко – як рече Анна Хомяк, з котром мал ем прыеміст весті ювілейний концерт – од залюбління в лемківській культурі такых люди як Ванько Габорек, Славомир Молодчак, Ромуальд Длюбинський та спомагаючой іх щувной гру-

пы Гожівян, котры старати ся оццати імпрэзі велику част не лем власной душы.

За тых минулых десят років перевинуло ся через гожівску спену десятки ансамблів, з нашої державы як тіж зо Словації і Украіны – найбільшом міром,

што зрозуміле, лемківскых, русиньскых. Але і україньскых, польскых, по части словацкых, але залюбленых в нашу чудову пісенну культуру, радо вишптаючых ю до вінчыка свого репертуару. Та! – бывази ту не раз ансамблі, на шпгоден, дома, на улици чужомовны, на сцені же вельком міром лемківскосьлівны.

Гожівяне отворены на такы ансамблі. Гожівяне – люде інтэресу, в добрым слова розумінню, люде сучасности. Гожівяне знають – зберігати, а тымбільше промувати власну культуру треба при полій саці. А поліна годна она быти лем товды, коли кажлий найле в ній дашто для себе, хто – пошум знад Магуры. Яворины, хто – шелест перекотиполя степом, хто – аж і подув знад Німану. ...Бо Гожів, бо Крайна, Поморя такы суг, преславяшчыны (дакто рече – одславяшчыны) вшелякым людом.

Так было і на тот раз. Для полой-преполенной саці сьпівати зачат дуэт „Виншванка“ з Кошыц – писаны з крісочком Русинькы Люба Герус і Адріана Бальова, для котрых сцена – то-то видно было – не першына. Сьпівают зо собом сенадцет років, выступували в Данії, Англії, Америці, на Уграх, Чехах, Украіні. Гожовови „на добриден“ дарували три бодай лемківско-русиньскы пісні (на фест не стверджу, аліке конферансер на концерті то человек обіючений найнаскуднійшым занятьом, ко-

трий слухати може лем єдиним ухом, а уж нияк не повинен писати ревізій з концертів! Так „Вишиванка” преступнула речену крисочку і ту, почувавочы ся уж на полных водах, обдарувала зобранных чудовыма українськыма піснями, а серед них і перлинком налінійнянської пісенной культуры – *Скажи мені правду, мій милий козаче, що діяти серцю, коли зацесить... Што? Чу-*

дуете ся, же тільки што-м ся оначыл непамятю, а ту сой так лещу? А лещу, бо знам готу пісню. Аж і співал єм ю в мішаным дуеті, на сцені. Ішы товты, коли – як судят Декотры – не был єм таким запеклым антиукраїнськым шовіністом. Та дайме докінчыти концерт.

Аде на сцену входить „Черемха” з Ваіча, мож повісти, сусідове Гожівят. Они на олміну співавот на сцені лем од рока. А при тым – є їх більше до зграня ся, а при тым в вымовным числі – 13! Та на сцені „тринадцеткы” негатывній не видно, не чути. Несут нам, за словами керівника ансамблю п. Маріяныч Бальцерек, любов до співаня. По лемківскы тіж, хоц з дакус бойківско-надсаньскым, а тыж панславянськым заспівом.

Фольк-рокова група „Горпина” – то цолна і вільна Україна. Рокова не од рока, бо співав уж років з гором три. Завязала ся в середовиску ольштынських студентів. Уж по році могла ся

тішыти першым награньом „Тиха вода”. Неодолга стала ся широкко знана. Выступила на фестивалях в Мронгові, Опольї, Крениши, мапа тіж концерты в Чехах і Німеччыні. Ансамбль дыхат заправы козакськым темпераментом, а получыня в ним тыповых для української куль-

туры інструментів як домры, кобы, сопілки, по части уж тіж народowego акордеону – з перкусийом і гушлями, дає несподіваны ефекты.

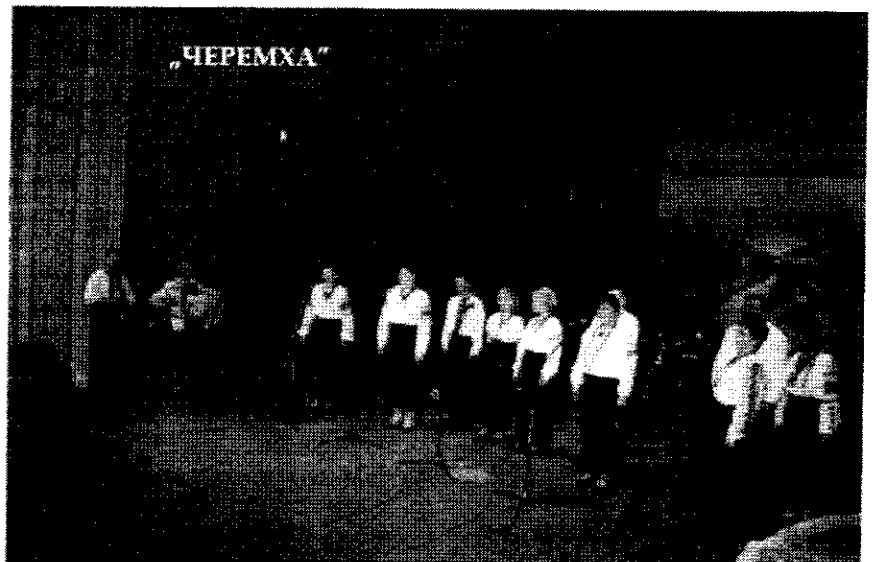
Кед на сцену входить „Окмед”, чую як хтоси, не жебы старий – сідоглавий, а молодой хлопец дудре під носом:

– Но, та греші, почусме да што по лемківскы!

Піврил єм на него з патріотичным зачудуваньом, та дакус інакше змірял хлопчыска очами співорганізатор:

– Но, а дотераз ния по лемківскы не было?!

– Но та може і было, але я якоси не чул – повіл шумний шугайк і цініл поза сукушыны пологца, поза сцену на другу сторону куліс, так як бы ту „Кычері”.

Завершальна сцена X Стрічы з Лемківском Культуром – Гожів '2002

„Окмел”, якій не конечні читати од заду, жебы познати в ним Лемка, розудял ся остатнім часом на добре. Лем пред місящом мал см шеста видіти, слухати і оплескувати го на варшавській терасі над Вісном, днес парусот кілометрів даде – над повільніючом гу устю Вартом (в межечасі же, наймолодших троїх його членів видіт см в складі пшеківського діточо-молодіжно-го ансамблю „Ластівочки” – в Лігницькі). „Окмел” стал ся не лем активний, але стас ся шпораз ліпший – музичні, вокальні, аранжацийні. Розозріти ся іны лем треба (читай – приписнути Релакцію „Бесіды”) в невычерпаным богатстві наших пісничок, для добра ренетуару, і... спрїбувати написати новы слова до пісні, котра годна была повалити слухачи двацет років тому, на перших Ваггах, та на днес є в ній та дуже патосу.

...А што написати о собі. Аде же і я вышол на сцену з „Трьома Урвішамы” – парафразом мішкевічевских „Трьох Будрысів” і... забыл см высказывати предостаточно стрічку. Гоным оком видно было, же чогоси там – докладні єдного Урвіша (з Ляшком) – браку. І аж ся чудую – як ся явили оплескы. Але дякую!

Но і на конец – сам сыр. „Кычера” заодно кінчыт гождівскы Стрічы. А якій мас вымір того – заодно? А такій – же на десят Стріч „Кычера” взяла участ

аж в девятьох. І такій оборот діла не даст ся тлумачыти лем тым, же „Кычера” є все на протягніня руки – так в сенсі одіеглости (адже то не Горы, тымбарже не Словачия, іны тымбарже не Украина), як і в сенсі вырозумїлости, пошаны ансамблю для організаторів. „Кычера” є все на протягніня руки, бо „Кычера” є поскладана як належыт. І гречна. І при тым, ни радше понад тым – все добра під художнім взглядом. Брати ся за розвиваня той остатньої темы в нашій лемківській маленько-велькій днешньо-сти є баналом. Прото, ізвольте, перейду до завершяня.

Організаторе, як мало коли, барз ся того рока стискали з пінязчыками (зато і не запрашали велькых ансамблів з далека). Виділо бы ся – на ювілейну імпрезу повинни ся найти грошы. Та... Унія є – Унія... Жартую кус. Хоч скутше, та дофінансувало Міністерство Культуры, місцевий Уряд Міста. З великим серцьом піванчили до справы приватны фірмы: PPH IRMEK Іриней Смаляця, Гуртовня IROMEX Романа Стерженя і Кишиштофа Новіка, Гуртовня PODOLSKI, Агротурристычне Господарство Юлії Галькович з... Крульовой Гурней. Бо же Вам заплаат раз іны.

Стрічы режисерувал, семий раз, знаний в культурі Гождова Ян Купчиньскі. Добрі, з чутьом. Дякуєме. І я дякую – за терпеливе выслушаня.

ЛУКА СУК

Третья дискусийна стріча в Лігницькым Кружкы СЛ

...І сполнила ся заповід заміщена в попереднім номері „Бесіды” (с. 21), коли іде о стрічу з наступным прелегентом, назначену на ден 11-го листопада. З близькых нашому серцю Гір, хоц далекою одлеглістю Крениці, не одмовил прихати Петро Трохановскій – знаний не лем з церкви, зо сцены, зо своїх верши (як Петро Мурянка), але і з численных дописів трактуючых о нашій історії і культурі.

Зышли ся гарді люде. Были і старшы і молодшы і, што направду тішыт, шкільны діти. Пришли на стрічу члены кружків зо Пшымова, Хоцянова, Любіна, Лігницькі як тіж люде нестоваришены, котры маюат закоренену в своїх сумніях і дупах любов до того вшыткого, што ся своїм зове і што ся шырїм серцьом приймаат. Мам на мысли своє рідне слово, пісню, поезию і, малознану векшости наших Лемків, не все приступні в чуждых выданнях записану, але ту – на стрічах – цікаві презентувану прелегентами давну і днешню історію нас, Лемків, нашой Лемковины.

Мож было того вшыткого, хоц в невеликым часовым закресі, послухати, дітхнути вшыткых дознань духовых, поглубити і поширити свої горизонты – почынаючы од сьпіву і рецитации діточок ансамблю „Ластівочки” з Пшемкова. Дуже радости ванвали они в серця оглядаючых їх люди.

Членами ансамблю сут шкільны діти, од другой клясы основної школы по гімназию. Прибраны в лемківскы строї, презентували ся барз okazało.

а высьпіваны през ні пісні, сьпіванкы былі одбераны тепло з великым апявзом і впрываджали нас слухачів в солодовий настрій і побуджали до позитивных рефлексій.

Ту належыт ся спомнути што вшыткы члены ансамблю вчат ся рідного лемківського языка і сьпіванок під крылом Маргаріты Гербут в школі в Пшымкові. Кількоро з них науку музыкы на інструментах в професійных підставовых і середніх школах в Глогові, Польковияцях і Аігници.

Велику заслугу в заістнуваню хору, його розвизтку положыли родиче тых діти. Не

щадят ани часу, ани сна, ани пінязи. Взглядом своїх діти стосуют засаду партнерства, любови і консеквенци в штоденным діяню. Враімне зрозуміня і пошана дают овочы видочны в осягнінях діти в науці шкільній і занятях позашкільных. Родиче разом з дітми сьпіваяут, іздыт і на каждым кроці ім помагают. Поза тьма обтяжынями і нормальном заводовом роботом, з добрыма ефектамы, провадыт діяльніст в шшемківскым і хоцянівскым кружках Стоваришыня Лемків. Не значыт то, же вшытко приходит ім легіцько і иде як по маслі. На-

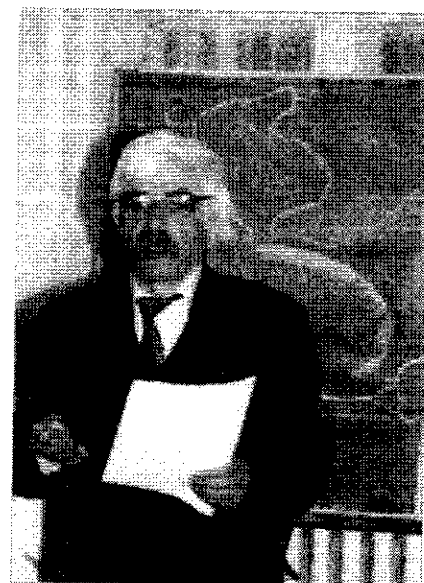
трафмяют на ріжкы трудности. Штука в тым – же потрафят іх властиві поконувати.

Є то приклад до нашлідуваня дай вшыткых, а не лем тым, котрым проблем наука языка, пісні, утриманя на даале наших звычаїв, обычаїв, продолжыня і выдвигніня вшыткых елементів традиції, інакше – ПРОДОЛЖЫНЯ НАШОСТИ – в каждом вымірі, лежыт на серци.

По выступі ансамблю „Аастівочкы” наступил выклад на тему: *Лемківскы Карпаты од праісторіи до початків славяньскых державности*. Прелегент звернул дуже увагы на проблем тяглости заселіня наших гір од найдавнішых часів. Представил на основі вчасносередньовічных джерел племінну добу, час великого переселіня Славян з піанічного боку Карпат на Балканы та дальшу долю тых што остами на місци – Білых Хорватів.

Годинний выклад, за словами прелегента, не вычерпал темы. Але стрічы, якы одложено до тепайшого часу (неогріваны поміщыня), не кінчат ся.

Спомну ішы што ціла ініпіраційна і організаційна робота є ділом Члена аігницкогго Кружка СА, кольпортера „Бесіды” в ГЗ СА на Польщу і сьвіт – Пана Митра Русинка.

ЯРОСЛАВ ГОРОЩАК

Листы до Бесіды

(Лист Нр 5 – продолжыня)

Колі ідзе о разрывку то для мене найважнішым разрывком все будзе книжка. Найповажнішны перыодычны друквалі і іншы пераз друкуют книжкы в одтинках. Я знам, же поезія то штука о шебель выжша (і трудніша) од прозы, але як повідаў Професар Сятковскій в Варшаві - то проза творіт мову і дае ій п'ідваліны. П'оза тым книжка в одтинках може вт'ігати чытача і прымушувати до чытання наступных нумерів. Чого бы не друкувати на прымір „Шыб'енічній верх” в лемківскым опрацуваню П. Мурынка? Знам, же тлумачыл го з языча. П'оза тым Мурынка то тіж барз добрый прозаік. Жебы лем хт'іл писати прозом. Мали бы зме чудовы книжкы. Тлумачыня нашоі літэратуры з языча або з іных мов можна бы залавати яко працы студентам лемківскаго. Напісал Мурынка аўтабіографічну книжку, лем же по польскы бо прызначена е для польскаго чытача. Мы выштыкы добры розуміеме по польскы. Може бы ой друкувалі тіж і в Бесіді? Олтинкамі.

Дальше треба друкувати лемківскы сьпіванкы зо словамі, нотамі і акордамі на гітару. Так, жебы през рік сі малыы могли зобрати незлій сьпівнік на вакаціійній райд, на забаву, весіля, споткаіня товаріске. Треба друкувати, найкрайше, найновіше што „хочіт” актуальні медже малыыма, на прыклад сьпіванкы Ревіляків. До гнеска ішы серед декотрых з нас перед ведут україньскы сьпіванкы. Завдякы „Лемковіні”, „Кычери” і касетам од нашых братів зо Словаціі кус ся сітуація поцравят, але все ішы нашы власны сьпіванкы с'ут в декотрых середовісках за мало знаны. Жебы было ясне - не мам ніч протів україньскым сьпіванкам. С'ут чудовы і сам іх барз рад сьпівам, але перед бы мали весті нашы власны. Жебы не было, же лем мам побожны жычыня пресылам дакус текстів сьпіванок, што см іх сам сінісал з касет.

Потрыбній ест юж од зараз польско - лемківскій бесіднік (rozgowki). Од початковых прывітань. Хто гнеска памятат, же наше прывітаня не звучыт - в полній версіі - „Добрий Ден”, а одповід не е ідентычна, т значыт тіж „Добрий Ден” як в польскій мові? Полне поздравіня то: „Дай Боже Добрий Ден” (Добре Полудне, Добрий Вечер) а одповід „Дай Боже Добре Здравя”. В скорочыню „Добрий Ден - Добре Здравя”. В одповіді на жычыня доброго дня жычыме доброго здравя. Барз мі школа, же тото загыбат. Хто з малыых зна як

одповісти на поздравіня Сьвашенніка по коляді „Хрыстос Крепастся”? Хто зна, же коли не знатя якого поздравіня укыти (на прымір як ся прыходит до дакого на погрыб то якій то е „Добрий Ден” для лемовніків?) то все мож безпечні речы „Слава Ісусу Хрысту”. Хто юж памятат, же нянів брат то Стрыко, а не Уйко. І так дальше. Мож бы ту скорыстаті в якісій мірі з русіньско-англійскаго бесідніка Професора Магочі, о котрым знам, же го Мурынка ма, бо зме го оба дістали од Магочого в Торонті. Можна бы до того тіж „д'атрудніти” студентів лемківскаго. Такій Бесіднік тіж бы треба друкувати в частях.

Хто юж, навет зо середнього поколіня, не бесідуючы о малыым, памятат як нап'равду ма іти лемківске весіля? Яка ма быти роля Старосты, Дружбів, Дружок, Свашок? А навет Родичів і в кінці самых Малыых? Хто памятат, же ішы бывал Маршалок, прапорец? Конечні треба выдрукувати стандартной (максимальній і мінімальній) сценаріюш весіля - пункт по пункті, з описом выштыкых етапів (включні з церквом). Прыкладову промову Старосты (што голівні в пунктах повинно там быти), сьпіванкы весільны, присьпівкы дружок, дружбів, свашок ітп. Так само е з Хрестінамі, Погребом. Малыы дуріют в таких сітуаціях. Допіро тоды сі прыпомінают, же с'ут якісы звычаі. Хт'ілі бы ведут ных прывести тоту важну для ных полію, бо пресіж човек то не пес, але не маот понятя як тото зробіти. Стресуют ся, прыбуют дашто запожычыти што віділі в „сусідів”. Годнік затрыматі, зеркала заступіти, як дахто гмре - а ці то напы звычаі - фрас го зна. Годніків в нас праві не было. Жаль смотрыти. Треба, конечні треба, чым найскоріше друкувати порядок нашых звычаів, бо інакше гвойдут чужы, або будут сі декотры дашто самі комб'інувати (часом цілком без сенсу).

Веліком, превеліком потребом ест друкуваня юж натыхмяст - нашой, Лемків історіі. Люде не маот блідого понятя, же мы в загалі маме якісу історію. Навет наущытеле лемківскаго маот проблемы. Діточкы пераз звідуют ся о то, а одкаль тот блідній наущытель ма знаті, як нідде не може о тым прочытаті? Пасувало бы, жебы діті прыходячы з лекціі лемківскаго повілі Родичам дашто о історіі Лемків. Сам см напісал хыбаль зо два скупты на тоту тему, але я ся не мам за історіка, а п'оза тым бы треба, жебы то было офіціяльне становіско нашого Стоварішыня. Чого як чого, але історіків то юж мемэ кус з Професором Трохановскым на переді. Што з того, же Професор то е енциклопедія в справі нашой історіі, же його бібліотека аж ся згынат од фаховых книжок, коли протій Лемко дальше ніч не зна і не ма ся

де звернути в тій справі? На што чекати? Коли прийде час на опублікування Вашого, наші дороги Науковці, знання в тій справі? Коли даме на-

шим людям знання яке даст ім почуття власної вартості? Кожен ден причинят нам втрат в людях! Друкуйте - барз Вас прошу - історію Лемків в однихах, неконечні в формі науковій. Ліпше в такій як для школярів.

Дальше треба зачати друкувати коротки, а може і довшы (як буде з чога) ноткы о наших селах. Де на Лемковині ся находит (вказати на мапіці)? Коли заложене? Што відомо зо жерел? Коли церков - евентуальна знимка (а знімок церков є хоц де споро), якы знаны люде з него походят, коли і де преселене? До каждого села додати заклик, жебы ся візвали тоты, што з него походят. Прислати даякы описы, воспоминны, знимкы зоскануваны на дискетках (компютерів тепер всяди до фраса). Коли іде о ману Лемковини то остатньо, як мал быти тот спис - в церкві нашій розпроваджаний был заклик нашого Товаришыннн, жебы ся Лемкы не писали Поляками. На другій стороні была мапка Лемковини. Тото ся скоро розмышло. На другу неділю еден старший пан ся довідувал де мож тоту мапку дистати. Я ся обіцял же му принесу, але ся мі забыло. Остатньо (а минуло юж од спису хыбаль зо два місяці) пан тот зачыпил мого молодшого брата і ся звідуюе де ест тот мапа. Брат очы зробил, але на шесцьа чул ем тото і я. Значыт, же не быто то хвильове заінтересування. Нашол ем тоту мапку і зложыл ем си на видочным місци, жебым зас не забыл. Люде потрібуют чым найбільше інформацій, а не макут де сї взяти. Тымчасом головы і шафы наших знавців аж пічнійот од знаннн.

Купил ем на зиндранівськым святі „Од Русаль до Яна“ книжку „Człowiek z charakterem“. Чытат ся сї тяжко, але є там важна інформація о тым як згинул еден з наших героїв воєнного часу Грегор Водаік. Потвердила ся менче - більше версія, котру оповідал мі свого часу Пан Павло Стефановскій. Пришло мі на думку, же мало хто, а практичній майже ніхто ніч не зна о борбі Лемків в час II-гой Войны. Споро інформацій подає Лемкін в своїй >Історії Лемковини<, але його тіж ся

тяжко чытат. Може бы так в нас зачати друкувати такий шикль? О участи Лемків - не лем партизаннн - в II-гій Свїтовий Войні.

Тилько мі пришло на думку на горячо, але вартало бы ся звідати молодых што ім треба. Певні потріб было бы веце.

Єдно іншы думам вартало бы впровадити в „Бесіці“. Памятам, же коли на наших Ваграх появлял ся конкурс на „Miss Вагры“ та все видовня была набита до остатнього місяця. Значыт, того люде потрібуют! Ци інтелігента, ци бортака - каждого дамска урода фасцистус і притігат. (Мож тіж выберати і „Mistera Вагры“). Отже такы конкурсы треба робити, хоц не макут они быти важіжшы як вишытко інче. Треба товды дуже фотографувати і знимкы тых дівчат през цілий рік заміщати в Бесіці. Буде і не хоц яка прикраса і магнєс притігачючий тых, што іх юж ніч інче не притягне. Як посмогрит на гарде тіло дівоче, та при оказії кукне і може на дашто інче. Тот шикль знимковий вартало бы даяк повязати з Банком Даных і воспоминном юж гігантчымом Рандком в темно. Так робена „Бесіда“ ніч не стратит під взглядом „высокого лету“, а лем зыскат для каждой групы. Поза тым мусиме ТАКУ Бесіду реклямувати в польських медиях і буде ся розходила як приповідковы „теплы булочки“.

БО ОНА ТОГО ВАРТАТ!!!

Што до Родин, то повім лем єдно. Поможме ім впливати на своїх молодых близкых. Дайме ім оружа до рук, а нес ліпшого оружа ніч знаннн.

Іншы штоси хцу речы. То наша Інтелігенція, наша верхушка інтелектуальна мусит представити Народови пропозиції якісой форми претриманнн в ситуації дннспоры. Свого часу повідала мі Жена, же сї знайомій ся виділо, же люде з вышжом освітом то юж не макут ніякых проблемів. Но бо як такы мудры, та си зо вишыткым порадят. Знаме, же так не є. Же і они сут тіж дезорєнтуваны, але хто як не они представит народови якісу можливість прежытя? Якісий спосиб на того, жебы зме не пропали? Я тіж не мам ту чудовой решєкы, але якісу мам. Думам, же єдноом з можливости (мам надію, же не єдиноом) є твориння векных груп, котры бы ся сходили принайміій раз на місяц і звычайні были зо собом, бесідували, сьпівали, дашто некавого ся довідали попри тым. В добі телевізії проходит атомізація родин і люди в родинах. Є то некорыстне тіж і для векности народowych, а те для менчости є то сто раз барже забивче. Треба лем найти якісу атракційну формулу когра бы давала претекст до такого сходжыня. Думайме як тото зробити.

(продолжыня наступит)

ОЛЕНА ДУШЬ-ФАЙФЕР

Культура Лемковини в другій половині ХІХ та на початку ХХ століття

(продолження - 1)

Лемків постерігано як тих, котрих консерватизм і вірність Руси причинили ся до того, што рускій язык і традиційне одія утримали ся серед духовенства в часах, коли в цілій східній Галичині рускій язык почути мож было уж нем серед простого народа.

Лемкы натоміст, котры графили через Перемишль на університет до Львова, бесідували межде собом по своїому (...) Одигали ся они так як іх предки в ХVІІІ, аж і в ХVІІІ столітк²⁴.

Отже, як мож ся подумувати, Лемкы, хоц і лишыли родиме консервативне середовиско, часто зберігали в своїм способі думаня і виснаваній системі вартости того, што для традиційной лемківської культури мало основны прикметы²⁵. Вшытко едно, перебуваючы в оддаленых од Лемковини культуровых центрах, влучали ся до культурного, наукового, політичного жытя тих осередків, здобывали освіту, підігали культуровым впливам середовиска. Важне є товды перешийжыня, котры осередкы культури были найбарже доступны і найчисленнійше притігали лемківску інтелігенцію, як выгядал в них процес навчаня і культурносуспільне жытя.

При основах галиського шкільництва была народна школа²⁶. Програм та організація тих шкіл окреслювали головні: терезияньска устава з 1774 р., йосифиньскы перенисы з років 1783-1787, а передовишыткым обовязуюча в цілій австрійській

монархії, практичні до 1869 р., так звана політична устава шкільна з 1805 р. В 1815 р. введено до неї деякы зміны, децидуючы о преказаню начальства над освітом до рук духовенства. В основній шкільній системі передвиджувано шідуючы роды народных шкіл:

1. Нормальны школы, інакше головны, якы складали ся з приготовлюючої клясы (штубы) та трьох основных кляс. На внесок магістрату, утримуючого школу, мож было покликати ішы четверту клясу. В практиці были то містечкы школы. По іх скінчыню абсолювенты могли старати ся о принятя до гімназій. Основном задачом головной школы была наука німецкого языка, котрий од третьой клясы починаючы был єдиним языком хоснуваным в школі. Вчено тіж релігії та рахунків.

2. Тривіальны школы, закладаны так по селах, як і в містах. Іх програм, подібні як головных шкіл, ставлял для учеників за ціль отанувати знаня писаня і чытаня, рахунків і науку релігії²⁷. Лекції ведены были в польскым, рускым і німецкым языках.

3. Найчисленнійшы были парафіяльны школы. Вчено в них основ писаня, чытаня, рахуваня і церковного співу. Языком навчаня был по части польскій і рускій, по части німецкій. Учительом был переважні жак або органіста.

Головну ролю в шкільництві, особливі народным, одогривало духовенство. На території заселеній руском людністю было то грекокатолицке духовенство. Тривіальны школы підігали безпосередньо візитаторам деканальным, натоміст парафіяльны парохам. Обовязкы інспектора полнит переважні заступник декана. Єден дистрикт обнимал найчастійше два деканаты. В 1866 році в грекокатолицкій перемишльській єпархії, згідні з урядовыма джерелами, было 360 народных шкіл²⁸. Натоміст церковны джерела іх число в 1867 році окреслюют на 533²⁹. Ріжниця бере ся одтого, што урядовы списы не брали до увагы де-

²⁴ С Ш а н, *Між Стрип і Дунайом*, т. 1, Мюнхен 1960, стор. 102-103.

²⁵ Треба ту швидко єдно повісти, што серед Лемків знаны єт і як приміры активної інтелігенції, особливі мірської.

²⁶ Z. T a b a k a, *Szkolnictwo ludowe w Galicji w czasie ery autonomicznej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, Prace Historyczne, T. 5, 1970, z. 35, s. 223-238; E. P o d g o r s k a, *Sytuacja szkolnictwa i nauczycieli w zabiorze austriackim. Szkolnictwo elementarne*, [w:] *Dzieje szkolnictwa i nauczyciela na ziemi polskiej, t. I, do 1918*, praca zbiorowa, red. S. M i c h a ł e s k i, Warszawa 1982, s. 248-298; Z. R u t a, *Szkolnictwo klasztorne w Galicji w drugiej połowie XIX w.*, „Zeszyty Naukowe AE w Krakowie”, R. 1988, nr 262, s. 75-96; F. R z e m i e n i u k, *Wzrost szkoły wotankowej w kręśleniu Polskim i w Galicji 1772-1914*, Lublin 1991; M. J. A d a m e z y k, *Szkolnictwo ludowe w grekokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1772-1867*, [w:] *Pelena Ukrania 1000 lat spozadnia*, t. 3, *Studia z dziedziny grekokatolickiej diecezji przemyskiej*, red. S. S t e p i e n, Przemyśl 1996, s. 127-163.

²⁷ Для приміру, звязованя з діяльністю тривіальної школи в Мозричч, в шк. р. 1840/41 полаг індивідуални програм навчаня: 1. Полшаваня, бувя польскых і рускых, 2. Скитаня букв польскых і рускых, 3. Чытаня руске і польске, 4. Писаня руске і польске, 5. Рахунки на назимі і на таблиці, 6. Добра вымова, шідність, старанність, 7. Обычай (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Biskupstwa Greko-Katolickiego w Przemyślu, sygn. (ципатура) 8492 k. nfb.). Подано за: F. R z e m i e n i u k, op. Cit., s. 128.

²⁸ Там же, стор. 134, на основі Z. D u l e z e w s k i, *Walka o szkołę na ziemi galicyjskiej w świetle statystyki*, Słupsk 1961, Warszawa 1953, s. 55.

²⁹ M. J. A d a m e z y k, *Szkolnictwo ludowe...*, s. 146 (на основі ланых шематичных шкіл спорядженого через грекокатолицку перемишльську Консисторію з 1867 р.).

котрих жиї просперуючих парафіяльних шкіл. Поступово наступувало їх перепрофілювання. Зрастало число тривіальних і головних шкіл, виникаючих на місце парафіяльних. Учителями народних шкіл були ту переважні жакы місце- вих церкви, при котрих велены были парафі- яльны школы. Процент діти і молодежи в шкіль- ным віку, якы вчили ся в народних школах в п'ят- десятих роках XIX ст. был порівняно невысокій. Примірни, в шкільным 1858/59 році в бічским повіті становил 19,5; в дукольським повіті – 16,7; в кроснянським повіті – 12,9; в мушынським по- віті – 39,6³⁰.

В конституційным періоді быта выдана че- рез Державну Раду Австрії, в дни 14 мая 1869 р. устава о народних школах, котра ввела публич- ны народны школы з народовым викладовым языком. Школы тоты ділили ся на звычайны і вы- діловы. На кажды два шкільны округы мала бы- ти zorganizувана итнонайменше една полна, ос- моклясова выділова школа, натоміст в каждом округу мали выникнути бодай 3-4 штырьокля- совы звычайны школы. Шкільний обовязок об- нимал діти од шестого до дванадцетого рока жытя. Не респектування того обовязку было ка- ране. В ефекті, в шкільным 1883/84 році систе- матичні ходило до народних шкіл 91,3% спо- серед записаных учеників³¹. Шкільництвом зани- мала ся покликана в 1867 році Рада Шкільна Крайова, котрій підлігали окружны шкільны рады, што справували выжший надзір над на- родными школами, тым же остатнім – місцевы шкільны рады. В 1883/84 році в Галиччїи было 37 шкільных округів. Обшыр Лемковини належала до штырьох округів. В округу Новий Санч были 43 народны школы з польським викладовым языком і 13 шкіл з руським; в округу Горлині – 37 шкіл з польським і 17 з руським; в округу Ясло – 66 шкіл з польським і 10 шкіл з руським; в округу Санок – 57 шкіл з польським, 17 шкіл з руським і 17 шкіл з польським і руським викладовым языком³². З оставліня того виходит, же в тым часі было на Лемковині близко 60 народных шкіл. Для каж- дого округу міністер освітты призначал шкіль- ного інспектора. Введена реформа виключала можливість занимаия ся еднотчасні жакуваньом і учителюваньом. Дотеперішні школы жаків-учителени (в Перемишлїи і Львові) замінены оста-

ли на школы жаків. Учителє здобывали свою професию в учительських семінарїях і на педаго- гічних курсах.

Дальший етап навчання проходил в гімназиях. В 1775 році введено в цілій Австрії шестьокля- сову гімназию з дволітнім філософічним ліце- юм, котрий мал становити приготівліня до сту- дий. На місце давнійше хоснуваного латинсько- го викладового языка введено німецькій язык. Кандидат до гімназїи повинен мати скінченых десят років і тишты ся барз добром опінііюм. Жебы быти принятым до гімназїи, мусїл здати вступний екзамін або мати за собом три класы головної школы. Науку в гімназїи треба было оплачувати. В 1848 році філософічны ліцеї ска- сувано, получено їх з шестьоклясовыма гімнази- ями і так выникли осмоклясовы класичны гім- назїи, котры кінчыли ся матуром. Організація австрійських гімназїи³³ по 1848 р. операла ся на обовязуючым в роках 1850-1918 „Очерку органі- заційным гімназїи”. Осмоклясова гімназия діли- ла ся на штырьокласову нижню гімназию і таку же выжшу гімназию. Перша з них становила під- будову другої, а тіж підбудову выжшой реаль- ной школы. На обох шаблях гімназїи навчано тых самых предметів, нижний шабель формувал радше практичны знаня в обсягу даного пред- мету, зас в выжшій гімназїи вчено барже грун- товні і систематичні, даючы ученикам основу для выжшых студий. Викладовым языком в пуб- личных середніх школах был од 1867 рока поль- ский язык, з деякыма вынятками. В акалемічкїй гімназїи во Львові обовязувал рускїй викладовий язык, котрий через наступны сеймовы ухвалы поширювал ся на дальшы гімназїи. Початково были то рускы паралельны класы, пізнійше же, на їх базі створены самолїьны гімназїи мєдже інчыма в Перемишлїи і Коломыї. Німецькій вы- кладовий язык заховано в II Гімназїи во Львові та в Гімназїи в Бродях. Натоміст релїгїи всяди вчено в таким языку, якїй хоснуваний был через уче- ників окремого віроісповіданя. Гімназия тракту- вана была не лєм як дидактычна інституция, але тіж як осередок спіліючий в релїгїоним і мо- ральным вызованю учеників.

(продолжыня наступит)

³⁰ F. R z e m i e n i u k, op. cit., s. 167, на основі WAPP, GKBP, sygn. 8700 k. 1-5, 8709, k. 1-4.

³¹ Там же, стор. 174, на основі *Sprawy szkolne Krajowej Komisji o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1883/84. Szkoły ludowe i seminarja nauczycielskie*. Lwów 1885, s. 26-31.

³² Там же, стор. 179-180, на основі як выжше., стор. 8-9.

³³ S. J. M o z d z i e k, *Ustawa o szkołach średnich w Galicji i problem ogólnego wycho- wania w latach 1848-1884*. Wrocław 1974, i d e m, *Szkolnictwo średnie w Galicji do 1848 r.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 401, Prace Pedagogiczne, z. 14, 1979, s. 129-137; i d e m, *Organizacja szkół średnich w Galicji*, [w:] i d e m, *Reformy szkolne średnie w Galicji w la- tach 1884-1914*. Kielce 1989, s. 43-63.

ПАВЕЛ КСЕНИЧ

Куріня шкодить

Колиси, колиси – але аж и не барз давно – на Лемковині, в західній леси части, жыт си Петро. А такой праві ціля нього жыла си Ганця. И як то ся часто в жыттю здарят, коли молодых пліт лем дітв, любов велика и славна, на ціле село го-лосна, ся народила.

Няньови не барз ся віділо, же кавалір поля кус мало має.

– З чогоси треба жыти – повідали.

– Няню, няню – не знате о што в жыттю ходит.

Мамці зас не подавало ся, же курит Петро як комин.

– Мамко, та хто не курит? Ліпше най курит, як має пити.

Та добрі, діти. Женге ся. И най ся вам дарит. Весіля велике – и бавте ся, церков и служба – и мольте ся. И най вам благословит, и най вам грас. Шестя і здравля.

Весіля ся скінчыло, жытя ся зачало. Треба рано ставати, живину оправити, штоси прекопати, штоси посіяти. Потім штоси зісти, пак – ити спати.

– Ганцьо, дорога – іхайме до сьвіта! Най хоцкі діти нашы ліпше мают. Най лекше жытя мают. В Гамерику нам треба. Гын добрі. Гын тепло і сьвітла дуже.

И поіхали молоды, а барже – поплынули. Кус было думаня, кус свары. Найбарже родиче сперали. Пустити не хтіли.

– Родиче, родиче – то так нам жычыте? Та шестя дя діти не хцете?

– Та добрі, діточки. Іхайте, и най ся вам дарит.

За дня в Гамерици ся зъявили. И тепло тіж было. И тяжко кус, на початку. Але потім уж штотрав ліпше. И радістнійше Петро дістал роботу. Ганця з бесідом си ліпше радила. А и діти пришли: едно, друге, третє. Як то ся часто здарят, коли молоды ся ку собі мают.

Рокы летіли, а они... А они ніт, а они ся не старіли. Засдно ся собі подавали. На прогульки ходили. И сами, и з дітми.

Як было докладні – не знатя. Ци то листы родичів? Ци туга велика? Ци Ганця завинила? Штоси еднак мусіло быти – кед вертают.

До себе вертают. До своїх. Де земля. Де наше. Так роздумали и так... Але помалы. Перше шыфкарту треба купити. Потім дарунків пару.

Потім ся запакувати. И так в дорогу ся вы-берати.

Шыфа дос гарда ся ім трафила. Велика. Міцна. Спокійно и достойно колысала ся зо своїма стонпами, маштами и якісьма дротами. Ся ім віділа як гора в ріднім селі, коли ей уж з сіна острили и самій собі пишльи. Зо смут-ныма остырвами лем и отавом з вітром – то в сл-ну, то в другу страну ся кладучом.

Зо сызми в очах, торбами в руках, дітми при боци – гвошлы на шыфу. Діти ся зараз леси стратили. Та они – Петро и Ганця, статочны родиче – свій плод нашлы, розгостили ся и на їзду ждали.

– Ганцьо, дорога – цигарів купити ем забыл. Пят минут – и-м назад.

И пішол Петрусь купити си цигарів. Долго не был – нормально. Кус люди пред ним стояло. З кымси побесідувал. З кымси закурил. И вертат ся. До жены и діти. И кара Божа и гушлі! Нее! Шыфы уж неє!

Но аж так цілком – неє, то може ні. Пятдесят метрів якысе. Но, тепер може уж сімдесят. „Што робити?! До воды, до воды ся цимарити!” – думат Петро. – Сто метрів. „Не дам рады, не до-жену.” Сто дващет метрів. „Буду кричал. Най вертат. Най сама не іхат. Де, сама з дітми!?” Сто сорок метрів. „Але, ніт! Тілко люди попри мі. Подумают, же ем шалений.” Сто пяддесят метрів. „Буду махал як и они”. Вытяг шельно свос хуца, вмішал ся – жебы так шалено не выгля-дати – межде інчых, котры тіж за шыфом ма-хали, и сам почал махати.

И як так махал за шыфом, женом и дітми – двіста метрів – пришло му до головы: „Ганця може подумати, же ся з ньом жегнам, курча ляга! Не буду махал.” Триста метрів.

И так стоял, а барже метал ся, Петро на бе-регу: скочыти, кричати, махати. Плакати. Хмар-ка з комина.

Він стоял дале. Уж другы пришли – з ін-чыма ся жегнати, з кымси ся витати. Він стоял дале. Змеркати ся зачало. Він стоял дале. Уж ништо не приходил. Ништо ся не витал. Ништо ся не жегнал.

Він стоял дале. З місяцём сьвітячым на шы-рокій берег. З розкричаныма мєвами. И з фаль-вом, што метала час од часу сызы на острів по шыфкатастрофі. „Сызы мої – де я вас подію?” Він сызил. Заправды.

Барз долго так стоял Петрусь. Або и долже-ше. Та ся и змучыл. Аж си сісти мусіл. А як си

сіл, та си закурил. И того хлопа стратило. Кей-бы не закурил...

Повідали потім люде, же куріня хлопа знищило. Же як закурил першого, так курил, курил, и курил. През сорок років хлоп курил и не знал што ся пиля нього діє. Шытко ся му змінило. О шыткім забыл. О дїтьох. О жені. Як то ся часто здарят, коли люди море дївят.

Повісте: „Неправда. Глуногы. Телефенькы.“ Я тіж так повідал. Покля ем не закурил.

През сорок років хлоп курил. Аж в кінци шмарил. И того го мало выратувати. Бо то шибы было так, же як шмарил, то и шестя ся вернуло. И сын ся в Гамериши обявил. И сын мамку стягнул. А як сын мамку стягнул, то уж... То уж ся вышлї: Петрусь з Ганцьом. Аж и сусіде ся поеходили, Петрову жену відіти. Ой было радости, было. Повідам вам. А тільки сміху было! Купа люда – купа чуда!

Дале то уж докладні не знам. Мало быти штоси меньше-більше такс, же ся не зараз так цілком вышлї. Сдны повідали, же то зато, же ся Петро не міг так одраз привычаїти. Же по-трібувал вецє часу. Властиві справа нормальна. Як хлоп вышлї бабу на два тыжні до кур, жебы ся лікувала, то потім тіж ся так інакше на ню смотрит. И якыси час ся привычают. А гев му преці по сорок роках приїхала.

Другы повідали, же ся Петро зато з бабом наразі так не афішує, бо ся буде о ошккодунаня старал. За змарнуване жытя і страчене шестя. Же рахує што дістане купу грони од дугановых консернів.

Але што ті, Петре, з тых дулярів, коли-с шестя прогал.

Епархіальний Осередок Православной Культуры
„ЕЛПІС“ в Горлицях
Стоваришыня „Руска Бурса“ в Горлицях

організуют
20 квітня 2003 р. (Квітна Неділя)
в Рускій Бурсі в Горлицях

Загальнокрайовий Молодіжний Перегляд Лемківской Поезії і Прозы

В рамках Перегляду
одбуде ся

Конкурс Рецитації Лемківской Поезії

Молодіжна творчіст як і рецитація оцінювана буде
в вікових категориях:

- ученикы основных шкіл,
- ученикы гімназий і середніх шкіл
- студенты і інчы молоды люде (до 30 рока жытя)

Свої творы – до 5 верши, або до 10 сторін А4 прозы
та зголошыня до Конкурсу Рецитації
(з поданьом наголовка і автора твору)
враз з персональными даныма
(назвїско, імено /псевдо/, дата народжыня і адрес)
просиме надсылати до дня 10 квітня 2003 р.
на адрес:

Ośrodek Kultury Prawosławnej „ELPIS”
ul. J. Brzechwy, 38-300 Gorlice.

**Організаторе передвиджуют нагородити
Вшыткых Участників – Почесныма Грамотами,
Лавреатів же – додатковыма нагородами.**

До Загальнокрайового Молодіжного Перегляду
Лемківской Поезії і Прозы, в тым до Конкурсу
Рецитації запрашае вшыткых молодых люди,
без взгляду на вірсісповіданя і народніст
(знаме адже, што лемківского языка вчат ся
і часто знають го не лем Лемкы);
запрашае з том увагом:
власны творы зголошены на ЗМПЛПІП
як і до конкурсу рецитації
написаны мусят быти по лемківскы
(в рецитації допущены будут творы з чужых
літератур переведены на лемківскій язык).

* * *

Нарід без літературы мертвий єст.
(Александр Духнович – 1803-1865)

Antoni Kroh, TATRY I PODHALE. З циклу: A to Polska właśnie, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2002, str. 284, ISBN 83-7023-936-6

Як вказує наголовок, не є то книжка о русиністичній тематичі, але хто знає Автора, бодай з публікацій, діяльності – може ся сподівати, же годе в ній найти і дашто наше. І не помылит ся. Нес того вельо, з очевидных взглядов, але і на тоту жменьку вартат звернути увагу.

...В 1981 р. выдано книжку Р. Брыковського *Drewniana architektura kościoła w Małopolsce XV wieku*. Кед ем до ней вступні пізрил (а відомо, же вступні обзерат ся все „образкы”), мое патріотичне око дізрило в тій костельній архітектурі (особливі внутрі) якбы „за дуже” церковности. Кед ем пак звернул увагу на підписи під „образками”, якости „за дуже” виділо ся мі Св. Архангелів Михаїлів, так преці мало популярных покровителів польських святинь. Кед ем паки пак зачал чытати: *Kościół w Dębnie należy do tych wieloznaczonych zaszytków i... które stosunkowo wcześnie zwróciły na siebie uwagę na znajdujące się w nim malowidła, uważane za wyraz „gustu skowianskiego”* ци - (Gryward) *Podziałkowo kościół uważany za cerkiew unicką oraz podobieństwo jak kościół z Dębna łączony z wiekiem XIII – mój patriotyczny duch wzniósł się nad niebiosa. Правда – же науковий синкретизм Брыковського старал ся спровадити го одраз на землю, але мій дух (молодий товдышчы) мал сой того легці. Не мал лем товды коли розвивати в собі тему.*

Як же милым было для мя, коли ло рохак (хоц в меджечасі хоцшто ся тж стрічало) взял о рук книжку Крога і нашол ем (на стор. 97) ре-

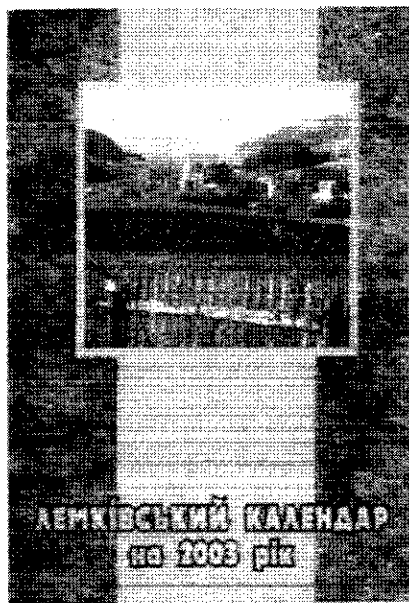
продукцію малюнку на шклі представляючого Св. Юрія, наступного з барз типовых” в польській культурі, а при ним верш Яна Каспровіча: *W naszym górskim dołku // U podłowej ścianie // Wisi święty Jerzy // Na szkłie malowany. (...)* На стор. 219 А. Крог пише:

W XV-XVI w. dotarło pod Tatry osadnictwo na prawie wóloskim, łączone przez badaczy z pojawieniem się Rusinów w Karpatach Zachodnich. Osturnia, wspomniana w 1593 r. jest najdalej na zachód wysuniętą wsią rusińską na Spiszu. W sąsiednich Łapszach Niżnych oglis stara cerkiew. Liczne ślady wskazują na obecność ruskiego etnosu na Podhalu środkowej Cranie i znacznie głębiej na zachód.

То нич, же тото осадництво „догарло в XV-XVI” столітці. Тым ся не перенимайте, адже за наступне століття буде оно о наступне століття старше. А може іщы старше. Днес го іщы ани сам Крог не постарит. За добрий піняз мати треба інтенцію Автора бесідувати о тым, о чым інчы молчат.

...А жебы сте чули, як красні бесідувал А. Крог о Руснаках на промоції своей книжки в Новым Санчы! Што кус ся являли в його бесіді, дуже частійше як в книжці Повіл м.ін. што в Попрадзі докопано ся шлідів великоморавской церкви – ротунды.

Та вернийме на піл слова до книжки. Чудова од авторской страны, чудова і од едиційной, з сотками ілюстрацій. Автор мыслит выдати таку о Лемковині. Кед здоровя позволит... і (Крог заєдно жартує) кед то лем од його здоровя залежало буде.

ЛЕМКІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР НА 2003 РІК, Упорядник Іван Красовський, Видавн. Каменяр, Львів 2002, стор. 170, ISBN 5-7745-0943-5

То уж десяте, ювілейне видання *Лемківського Календаря* і файні! Як то часом сувереніцтво иде на здоров'я! Мы зачали видавати в 1993 році, брата Лемки в Україні дораз за нами, в 1994-ым. І иде. Раз лінше, раз гірше, але иде. І файні!

Остатне видання має дакус змінену концепцію. Поминено *Історичний Календар*, дакус інакше потрактувано ювілей. Більшість символічно, а векшой рангы надано 70-літцю голодомору на Україні, 10-літцю Фундації Дослідження Лемківщини, 200-літцю народжыня А. Духновича, 160-літцю В. Хыляка, 90-літцю о. С. Дзюбины. Поміщено два обшырнійшы труды І. Красовського *Матеріальна культура лемків північних схилів західних Карпат* і О. Фабрики *Духовна культура лемків*. Окрем того шувні сучасной поезії.

Приємні зауважыти, же знимку на окладинку – Петра Басальгы – взято з нашой „Бесіды” (Нр 2/2001).

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU

PROGRAM NAUCZANIA

języka lemковского
(rusińskiego)

dla szkoły średniej

PROGRAM NAUCZANIA JĘZYKA ŁEMKOWSKIGO (RUSIŃSKIEGO) DLA SZKOŁY ŚREDNIEJ, opr. Mirosława Chomiak, Warszawa – Legnica 2001, str. 46, ISBN 83-909730-6-5

То того роду видання, о яком (хоц не барз обшырне) писати бы або дуже, або – як я то чыню – зазначыти лем, же вышло. Очевидні, возрадувати ся треба – же вышло. Наступне. Офіційні, під егідом Міністерства Едукації, значыт ся – і мы выходиме з підземель. То важне. Не знам лем, чом видання носит дату 2001, кед вышло пізном осіню 2002? Хтоси ся „ікснул”, ци так долго де-си, чомси (еднак) ждало? (пт)

Подяка

Якже часто траплят ся нам в жытю переочыти штоси очывидне – зато же оно очывидне. Так трафилло ся і мі, коли дякувал ем выштыкым (!) за поміч в реалізаціі фільму о акціі „Вісла“, а забыл ем о тым, хто зо спамагаючых безінтересовні оддал реченому ділу найбільше душы. То:

О. Прот. Андрий Квока
Парох
Кунковы, Ліщын
і Білянкы

Дякую Вам, Отче Андрию, за щырїст, з яком підышли сте до нашой справы. Дякую Вашым Парафіянкам, якы так сыто і смачно гостили цілу нашу фільмову екіпу а і численных акторів - аматорів беручых участ в награню. Най же ся Вам в тым Новым 2003 Році, а і в будучых многых і благых літах щестит во выштыкым. Боже заплат!

Андрий Коча

Повідомліня

Повідомляме выштыкых заінтересуваных, што 22 марца 2002 рока в Літниці одбуде ся

IV Конгрес Стоваришыня Лемків

Заряды Кружків СА повідомлены сут о Конгресі дорогом окремой внутрішньої кореспонденціі, але звертаме ся до выштыкых Сымпатиків, а тіж до евентуальных новых Членів Стоваришыня Лемків о подаваня своїх постулятів, пропозицій што до діяльности нашой організації – на адрес Головного Заряду СА (поданий в стопці на остатній страні).

Головний Заряд СА

Як далеко, а як – за далеко, мы зашли?

(в контексті допису Пана Семана Мадзеляна)

Шувні часу зышло, одколи появил ся в „Ватрі“ і в „Нашим Слові“ допис (тот сам) Пана Семана Мадзеляна п.н. »Заміст „однання“ – роздир, заміст „любови“ – гнів«. Не мал ем заміру входити в „гру“, хтіл ем спокійно взяти на себе неславу. Та стрічам ся з переконаньом о потребі одповіді. Зато, же в дописі своїм Пан Мадзелян дітхнул справ, якы тычат ся не лем мене.

Думам – зле ся стало, же Пан Мадзелян опублікувал свій допис поза „Бесідом“. Круг чытачы „Ватры“ є в значучій мірі інчий. „Нашого Слова“ – далеко шырший. Лем малий процент чытаючых допис Пана Мадзеляна мал можлівїст ознаемити ся з моім текстом, оцінити шкалю мойого такту ци нетакту. Загалні принято, і в добрым тоні є, вести полеміку в тым самым часописі. Коли же – для шыршого одзвуку – чынит ся тото деінде, належит чесно послугувати ся цитатами. Пан Мадзелян не скорыстал з жадной з тых можливости. Мож товды речы – бесідувал поза плечами. В нашій субкультурі зове ся тото огваряньом.

Моє слово з нагоды 80-ой річниці народжыня Пана Семана Мадзеляна было щыре, жычливе. Хотячы вмїстити в ним можливі полний круг мысли, не міг ем поминуті і контексту родинного, в вымірі – очывидні – конечным для образу нашой найменьшой Вітчизны – рідного села. На його історію складаюч ся жытя єдиниц, котры підлігают по часі оцінам, без огляду на нашы сентименты. Подібні як „вину“ Василя Мадзеляна – Сеньора, міг ем оцінити „вину“ мойого діда – Петра, котрий тіж был богатий, а лишыл Вітчизну. Але і окремиий спомин по собі. Я, передаючы спомин о Василю Мадзеляні, вчынил тото найделікатнійше як выпадало при даній нагоді. Мої інтенціі – повтарям – были щыры (є лем ріжниця медже писаньом, а „каджыньом“). В найсьмільшых уявлїнях не сподівал ем ся реакціі, яка проявила ся пак в предметовым дописі Пана Семана Мадзеляна.

І, выелят ся, не міг ем ся сподівати. Зо змісту допису выразні видно, же особиста мнѣя ураза была лем претекстом для дискредитаціі – на можливі найшыршым фронті – вшыткой мойой діяльности, од часу коли-м ся од чогоси там „одлучыл“. Ци то не за барз високоблагородне посвячєня ся на жертвеннику ідеї? Під котрий свос дровенце (меньше високоблагородні) підшмарили, в різноцеїті, в різновиді, заінтересуваны?

Та не буду ся боронит на можливі найшыршым фронті (хоц так „Ватра“ як і „Наше Слово“, згідні з пресовым правом, мусіли бы опублікувати мою „оборону“). Вкрыю – як гварили дідове – своїм гонором. Най ся уж на мі змеле. Хоц преці кус мі жаль, же істоты справы не познат вельо людю через мене цїненых (а не раз і vice versa). Адже каждому чест мила.

Не буду, очывидні, і ту – одповідал на вшытко, на тот барз шырокій, не до омовліня спектр проблемів, од колишніх Ватр (так донедавна і в моім контексті цїненых через Пана Мадзеляна) почынаючы, на різбленых же дверях кинчаючы. Хоц одніси тых остатніх – і жаль мі, і сьмішні. Не зберал ем ся їх выкупити, але-м вірил, же преці сут на сьвітї богатшы од мене, а што важнійше – безпосередньо заінтересуваны. Так – выбачте, Пане Мадзелян, же-м не выручыл Вас в повинности.

Ци ся збуде Ваше пророкуваня (цитую): „же закінчыш свою авантуру, цілу баталію так, як закінчив Наполеон, котрим назвав тя, не без козери, котрисий поляк“? (За Наполеона дякую окреме, але то уж не моя вина, лем ліпшых генів Вашого нич мойого діда.) Не знам як скінчу, скінчыме Бо трудний наш час і велика, і безпардонова сила на нас. Не знам – як „не знаме дня, ни годины“. Але знам, же жытя мойого жаль мі не буде. Знам, же зроблене нами, в остатній можливий час, остане, хоцбы лем для Сьвіта. Або інакше: без взгляду на то – ци вернеме, ци нас принесут.

Де сут мої весільны Гости? – зьвідуєте, Пане Мадзелян. Сут. В абсолютній більшости, і жывы і помершы – сут! Штоправда нес в „мойй корчмі“ Пана Шафрана, але він взагалі абстинент. (Інчых, котрым днес поклін оддаєт – на моім весілю не было. Не было на жадным нашым весілю). Выглядало бы днес, же нес в мойй корчмі і мого весільного Старосты. Але не зарікам ся остатнім словом, вірю, горячо вірю, же в нашій лемківській корчмі найдеме іщы столичок, при котрым враз сядеме і нальєме ся оживляючого еліксіру – котрий выпічыт нашы болячы серця.

З пошаном –

Петро Трохановскій

Добры сынове

Зостаріў ся барз газда, уж зачал поважні думати о смерці. Скликал до себе своїх трьох сынів, котры мало што робили, лем цілыма днями бетярували. Газда повідаў:

— Сынове! Взяли бы сте ся юж за роботу. Як мене не стане — як будете жыти? Што бы было, як бы-м так наглі гмер? Што бы сте робили?

Найстарший сын повідаў:

— Няню! Купиме труну, вінці, заклічеме ігомостя і люди...

— Добрі, добрі! Але за што тото вшытко купите, як жаден з вас нич не робит і жаден гроша не ма?!

— Няню, даяк сой порадыме. Сут ішчы коровы, коні — повідаў середушній сын.

— Так, так! Але я дале не розумію, як вы хочете жыти! — роззлостил ся отец.

— Няню! — одзывает ся наймолодший. — Знаме тото вшытко і мі ся так здає, же найліпше бы было, як бы вас, няню, داشто зіло. — Было бы без выдатків жадных, без кельчыку.

Передсмертний запис

Старого газду зімала остра, тяжка хворота, а і рокы свої уж пережыл. Скликал найближшу родину і вйта-писаря, жебы списати остатню волю.

— Хыжу достане найстарший сын Ваньо, парцелю запиште дівці Олені — тихым голосом подає газда.

Перебиват му жена і одзывает ся, же ліпше бы было поділити інакше: Олені хыжу, жебы мала де мешкати, а Ваньови парцелю, бо хлоп — все хлоп, хыжу собі поставит.

— Ні! — шепче газда. — Так має быти як я хочу. — І подає дальшы записы.

Родина не є згідна з жадным записом і ся бунтує. Видит газда, же по доброму не дійде до згоды, встает на силу з постелі і кричыт:

— Што то — до дідка? Хто ту гмерат?!

За выданьом *Жарты і оповіданя*, част I і II Стоваришыня Лемків. Ліґниця 1991, 1995. Ред. Адам Барна.

Федор ВІЦО / ІЛЬКО СОВА З БАЮСОВА

Думкы великых

Не прібуй хоснувати авторитету там, де старчыт розсудок. (Вильям Шекспір)

Хто жыє з поборюваня ворога, заінтересуваный є в тым, жебы ворога не бракло. (Фрідріх Нітше)

Кей не мож заатакувати мысли, атакує ся мыслителя. (Поль Валері)

Істория є найліпшым учыгелюм, але має найгіршых учеників. (Індіра Ганді)

Дно є дном, аж і коли одвернене є догоры. (Станіслав Є. Лєт)

Хто барз часто іде на компроміс, конец-кінцём ся компромітує. (Ален Аян)

Добром не є само жытя, але прекрасне жытя. (Сенека Старший)

Надмір довіря є нераз плутоном, надмір недовіря все є нещестюм. (Йоган Н. Нєстрой)

Нич по терню, кей ружа прєквітне. (Ян Кохановскій)

Найбільша річ на сьвіті, то знати належати до себе. (Мішель де Монтень)

Максим і Клим

Максим вернул з ярмаку скорше нич есв. Входит дохыж і видит як Клим обертає його бабу, тай гварит:

— Ой, Климе, Климе, я то мушу, але ты?

...

— Чытал єм в газеті, Максим, же сідмєсят два процент жен здраджают своїх хлопів.

— Добрі же хоц тоты двадцет вісем процент сут вірны.

— Булю, Максим. Тота рєшта то незамужні.

...

— Пізрїл, Климе! Моя жена іде під руку з моїм фрайрком.

— А бодай! Акуратні тото саме мал єм ти рєчы.

...

— Думає сой, Климе, як хцеш, але я был чесным каваліром. Не жыл єм за своєю женом пред шлюбом. А ты?

— Не барз ты знам, Максим, што повісти... Дїждий, а як ся она за дівкы звала?

...

Клим купил сой фотографічний апарат. Неодолга хвалит ся пред Максимом:

— Знаш, то неглупа річ! Зробил єм знимку своєї бабі і шоптысови, як был на ній.

— Но і што, но і што?!

— Та она вышла добрі, але він ся порушал.

Старий америцкій гумор на часі

Юнійне поздоровління

Хворий член юніі льокалю 5301 отримав оц урялників своіой юніі телеграм з поздоровліннями шлідууючого змісту:

„Жычыме якнайскорійшого повороту до здоровья. Жыччыня прынято векшыстю 18 голосів до 14 голосів.

Хор во вязниці

Пастор приїхав обізнити єдну вязницю, бо чул, што там мают барз добрий хор з арештантів. Послухавшы хору, пастор звідал начальника вязниці:

— Такы славны сьпівакы в тым хорі, та мі чудні, ци дакотры з них не сьпівали даколи в костельным хорі.

— Такой вшыткы они попередно сьпівали в костельных хорах — одновіл начальник.

Чом в Америці голосно бесідуют

Молодий емігрант приїхав зо Старого Краю до свого стрыка в Америці. Перше, што зауважыл, было тото, же вшыткы люде бесідуют барз голосно. Зато ся звідує:

— Стрыку, чом вы так голосно кричыте, як бесідуете? І нчы люде ту в Америці так голосно радят...

— Жебы вказати, што мы Американе і нікого ся не боїме.

— А як дакому ся не любить, жебы в бесіди до него так голосно кричали? — не здає ся молодой емігрант.

— То крикне: „Шарап!“ — по напшому то значыт: Стуль пыск.

— А товды што?

— Товды треба быти „шарап“.

Взято з *Кирпаторусских Календарів* за roky: 1956, 1965

Послухайте вшыткы люде
лемкієского роду —
кто в тым краю рідным, бідным
каламутит воду.
Послухайте, може ся вам
придаст тото в біді,
може навчыт шанувати
братів і сусідів.

(Амроз)

Місце для рефлексій

Гей, мі тіж нераз гварили: Не збераш ся, Амроз, до Гамерики? Ты такой змысний хлоп. Знаш бесідувати по польскы, по словацкы, по мадярскы, аж і по німецкы, та і англійцой бесіды бы-с ся в очыміню навчыл. І на агента єс суций, а гын — го-го! Такой фах, хоц і в нас в ціні, гын міг бы тя завести аж і на найвыжшы плянтра чесачи хмар.

А я ім гварил: Я Гамериці не рад. Акуратні зато, же так гордо горі чеше. а Руснак лем долон, як хробак, в майнах мусит гребсти. Чловека, як был іщы Семітом, покрано за спинаня ся там де не треба... І што — не віщий єм был? Но!.. Выня за пацифісту не берте! Я знам што мам на мысли. То лем яко само падаєт. А циган, кед по не поліз — в несвоіой загороді — грухнул долон і ся на kwasно потопк. А што там ябку до камфіны?! (Петро)

W NUMERZE:

str. 2 — prezentacja numeru;
str. 3 — Nowiny - nie nowiny, nie tylko z Łemkowyny — z życia łemkowskiego i rusińskiego kręgu kulturowego;
str. 4 — Z prasy, z komentarzem i bez;
str. 6 — Rusińscy emigranci pomagali budować Amerykę (Susyn Myhalasky) — reportaż z wycieczki do kopalni węgla w Pensylwanii;
str. 9 — Ej, puść mnie miła, puść mnie: Hej, czarna Ameryka — pieśni emigrantów;
str. 10 — Ja (młody) Rusinem byłem, jestem i będę (Demko Trochanowski) — reportaż z obozu młodzieży rusińskiej w Komoszce na Węgrzech;
str. 12 — Komiozka, Nad Dranım Wierchem, Nie, nigdy! (Hawrył Hattinger-Kiebaszko) — wiersz;
str. 13 — Szacunek dla czuhy (Petro Trochanowski) — spożyczenie na wystawie stroju Łemków w Nowym Sączu;
str. 14 — X Spotkanie z Kulturą Łemkowską — Gorzów 2002 (Petro Trochanowski) — reportaż;
str. 16 — Trzecie spotkanie dyskusyjne w legnickim Kole Stowarzyszenia Łemków (Luka Suk);
str. 18 — Listy do „Besidy” (Jarosław Horoszczak) — kontynuacja;
str. 20 — Sytuacja kulturalna Łemkowszczyzny w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku (Helena Duć-Fajfer) — kontynuacja cyklu tłumaczonego na język łemkowski rozdziału książki Autorki *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*;
str. 22 — Pałenie szkodzi (Paweł Ksenyycz) — humorystyczna proza;
str. 23 — Ogólnokrajowy Młodzieżowy Przegląd Łemkowskiej Pioski: Prozy — ogłoszenie;
str. 24 — Z wydawniczej półki: Tatry i Podhale [z cyklu: A to Polska właśnie] — Antoni Kroh; *Łemkiwski Kalendarz na 2003 rok* — uporządkany Iwan Krasowski, red. Ihor Duda; *Program nauczania języka łemkowskiego (rusińskiego) dla szkoły średniej* — opr. Mirosława Chomiak — omówienie nowych wydań;
str. 25 — Podziękowanie dla Ks. Andrzeja Kwoki: Informacja o IV Kongresie Śl., Jak daleko, a jak — za daleko zaszliśmy (Petro Trochanowski) — polemika;
str. 26 — 27 — satyra. myśli. rozrywka.

Na pierwszej stronie okładki: „A za oknem - zima” — foto: Piotr Trochanowski;

Na ostatniej stronie okładki: cerkiew Św. Parascewii w Potokach koło Svidnika (Słowacja) — foto: Dioniz Dugas.

„B E S I D A” - dwumiesięcznik Zarządu Głównego Stowarzyszenia Łemków • Redaguje zespół: Helena Duć-Fajfer, Andrzej Kopczak, Piotr Trochanowski (redaktor odpowiedzialny) • Adres redakcji: 33-380 Krynica, skr. pocztowa 123 • Kolportaż: Dymitr Rusynko • Zarząd Główny Stowarzyszenia Łemków, 59-204 Łęgnica 6, ul. Zofii Kossak 6 — na ten adres należy składać zamówienia na prenumeratę • cena pojedynczego egzemplarza - 3 zł, plus opłata za przesyłkę. Przedpłata na prenumeratę roczną, z kosztami przesyłki - 30,00 zł.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów. Poglądy redakcji nie zawsze są zbieżne z poglądami autorów artykułów.

